

VÄSTGÖTA- BYGDEN



Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 1

Årgång 65

2010



Foto Leif Brunnegård

Tvätt förr och nu sidan 9

Profilen

Gerd Ljungqvist-Persson sidan 16

Hänt på bögda... sidan 24



Foto:
Charles
Hammarsten

**HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds
beskyddarinna**

Innehåll

Några ord från förbundsordföranden.....	3
Tankar i tiden.....	4
Sökhult, Puta-lia och Knektamaa.....	5
Fristads Folkhögskolas museum.....	8
Tvätten förr och nu.....	9
Warantloken serietillverkades i Vara.....	10
Riksstämman 2010 i Skara.....	11
Helt naturligt - Eko av krig och kärlek.....	13
Skolan i Norra Björke.....	14
Profilen - Gerd Ljungqvist-Persson.....	16
Läsvärt i korthet.....	18
"Bra att ha grejer" grunden till museum....	20
Hänt på bögda.....	24
Norra Härene 50-årsjubilerar.....	24
Säkra kort i Vara.....	25
Eriksberg-Mjälldrunga-Broddarp 30 år.....	27
Åse och Viste firade 90-årsjubileum.....	28
Utmärkelser 2009.....	30
En västgötsk pilgrim.....	30
Information och debatt på ordförandeträffar.31	
Från golvdrag till golvvärme.....	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA- BYGDEN



Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.

Medlemstidskrift för

Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 65

Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2010 150:-

Redaktörsgrupp: Roland Antehag, Lilla Mjölseredsv
9, 466 95 Sollebrunn, tel 0322/402 55,

e-post: roland.antehag@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda,
tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2,
Skultorp, 541 55 Skövde, tel 0500 - 43 30 13,

e-post: hyenstrand@hotmail.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
54015 Våring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Ann-Britt Boman, Spireavägen 5, 513 35 Fristad

tel 033 - 26 19 21, e-post annbritt.boman@telia.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro,
tel 0512/531 50, e-post: tb.bygg-tjanst@telia.com.

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Stig Green, Fjällrosv 1, 516 32 Dalsjöfors,
tel 033 - 10 15 85, e-post: stig.green@bornet.net.

Per-Göran Persson, Östergården 1, 54066 Sjötorp,
tel 0501-50138, 070-7838079.

e-post pellep@telia.com

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand.

Förbundssekreterare: Mona Lorentzon, Wallströmsli-
den 6, 463 71 Lödöse. Tel 0520 - 66 02 74

E-post: mona.lorentzson@kultur.goteborg.se

Förbundskassör: Hugo Isaksson, Box 2067,
523 02 Timmele. Tel 0321 - 300 01.

e-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550 fax 0512-339 42,
bost. 0511-37 03 30,

Bankgiro 378-5383, Plusgiro 8 57 59-9,

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Några ord från förbundsordföranden

När hembygdsföreningarna bildades ville man utan djupare analyser eller utredningar rädda och få in under tak vad som bärgas kunde av det som vittnade om bygdens liv och historia. Insamlingsarbetet fortsätter. Genom studiecirkel, skrifter eller föredrag sammanställs kunskap och sprids. Förhoppningen är att kommande generationer skall uppleva bygdens traditioner och kulturarv som intressant och betydelsefullt. Grunden för hembygdsarbetet är sökande efter kunskap.

Kunskap om människor och levnadsförhållanden i bygden berättas och förs vidare. Minnet av människor och vad de gjort kan kopplas till en plats, föremål eller en krets av människor. Detaljstudierna återger det verkliga och äkta med en detaljrikedom som i mycken historieforskning måste sållas bort så att mer allmängiltiga slutsatser skall kunna dras. Hembygdsarbetets styrka ligger i dess förmåga att hantera jordnära verklighet. Denna ändrades hela tiden. Uttrycket "förr i världen" är bekvämt, men dunkelt. En annan risk är det enögda perspektivet; torparens tillvaro framträder tydligast i kontrasten mot patrons.

Vad menar man med en levande tradition? Ja, den har väl en kärna av sådant som görs och sägs. En del kommer till och annat faller från. Hur stora kan förändringarna vara innan traditionen har tappat bort sin kärna och innebörd?

Nu, i januari, har tomten gått på semester. Renarna går väl på skogsbeten ån gonstans, tomtens röd långrock hänger i garderoben och hans glögg röda anlete åter får mer dämpad kulör. För ett halvsekel sedan var tomten ännu fotgängare, stampade in genom dörren, ställde sin ganska enfaldiga fråga och började rota i sin jutesäck. Själv blev jag i späda år så vettskrämd för denne tomte att han fick permitteras. I stället åter infördes den långt äldreseden att julklapparna "oförmärkt" kastades in genom dörren. Hur forna tiders lille ettrige, men ytterst kompetente, väktare av gårdens välgång först fick röd luva av Jenny Nyström och sedan korsades med detsamma tysk-holländsk-engelska Claes åren lång historia, där medias roll inte kan överdrivas. Numera ligger väl tomtens viktigaste betydelse i att han håller sin skyddande hand över julhandeln – samhällsekonomiskt nog så viktigt. Dagens barn skulle säkert inte betrakta den gamle grå gårdstomten som legitim, eftersom han varken skrockar eller har med sig julklappar.



Eva Bergström Hyenstrand
Förbundsordförande

Så fort kan traditioner ändras och vi spelar själva med. Dagens tomte har fått så många nya egenskaper att man kan undra om han har kvar några ursprungliga eller om han är ett helt nytt väsen. Vilken tomte träffar barnen i hembygdsgårdens julfirande; den gamle grå, den med träskor och röd stickeluva eller den med röd långrock?

Vem är mest värd att vårda: den föränderliga tomten, lussegubben i själåtåget eller halloween-gubben?

En del gamla seder dör bort i stillhet, andra skapas. En enda gång i barnaåren klädde jag ut mig till förmodligen en av de sista lussegubbarna i Västergötland. Dessa skulle, oigenkännligt maskerade, tysta kliva in i bondgårdarnas kök och ordlöst kräva godsaker, sedan ut igen. Trots

sina medeltida rötter är nu lussegubbarna praktiskt taget utdöda. Halloween-terrorn slog snabbt igenom, tack vare kommersiellt och medialt stöd. Vem är mest värd att vårda: den föränderliga tomten, lussegubben i själåtåget eller halloween-gubben? Är den en mer äkta än den andre?

I våra dagar ställs stora förhoppningar att hembygdsrörelsen aktivt skall verka och ingå i en expanderande turism. Självfallet skall rörelsen både bjuda till, bjuda in och bjuda på. Dess största tillgång är dock att kunna erbjuda äkthet, inte enbart i byggnader, mat och fester, utan i närheten till den lilla världens innebörd och den enskildes särskilda historia.

Eva Bergström Hyenstrand

Tankar i tiden ...



Det var så otroligt vackert i skogen. Snön hade inte kommit ännu men det var ett tjockt lager av rimfrost. Den här skogen består huvudsakligen av mindre granar. Vår son och en grannpojke var med och vinjöt alltså tre av den underbara skogsvandringen. Vandringen i en av skogarna där jag har gått och sprungit så mycket att jag tycker mig känna till nästan varje sten och tuva. Nu var det eftermiddag och just som skymningen började smyga sig på var vi klara för att gå hem. Vi hade då gjort det vi skulle göra: huggit en större gran att ha i trädgården och en mindre att ha inne. Vi var nöjda med de granar vi huggit och gick nu hemåt. Den 11-årige grannpojken är den egentlige granleverantören; skogen tillhör hans familj. Men i år var vår son och jag med för att själva få välja ut vilka granar vi ville ha.

Det är förunderligt vad hembygden, som för mig är Tvärred, betyder för oss. Med studietiden inräknat har jag bott cirka 40 år på andra platser, mestadels i Jönköping, men hembygden "drog" och vår längtan att åter få bo på landet gjorde att vi för några år sedan flyttade tillbaka till vår gamla hembygd. "Stadsborna" har blivit "lantisar" igen. Det var egentligen så enkelt eftersom min hustru kommer från samma ort som jag och vi visste att barnen också trivdes här. Vi hade under många år haft ett litet fritidshus här. Vi byggde nu en åretruntbostad – vårt kära Lövbacka - i byn där jag vuxit upp och vi trivs väldigt bra. Byn är sig ganska lik som den var förr – frånsett att en del av de gamla husen blivit fritidshus och att även en del nya fritidshus kommit till. Efter en kort tid här blev jag ledamot i styrelsen i Tvärreds Hembygdsförening. Efter ett par år blev jag ordförande. Det känns fint att få arbeta med detta i bygden där jag vuxit upp. Man kan naturligtvis, som min företrädare som ordförande gjort, skapa sig en ny hembygd. Han kommer från Gotland men Tvärred har varit hans nya hembygd i över 50 år. Men jag tror att hans hjärta också klappar för sin gamla hembygd på Gotland. Vår barndoms hembygd präglar våra liv.

Det är så många barn- och ungdomsminnen som

väller fram. Alla jul- och sommarlov som man tyckte var så långa mot vad man tycker om motsvarande tid i dag. Eftersom jag är uppväxt på landet var det förstås djur och natur med skogar och sjöarsom gjorde alltså spännande. Min två år äldre bror och jag var alltid

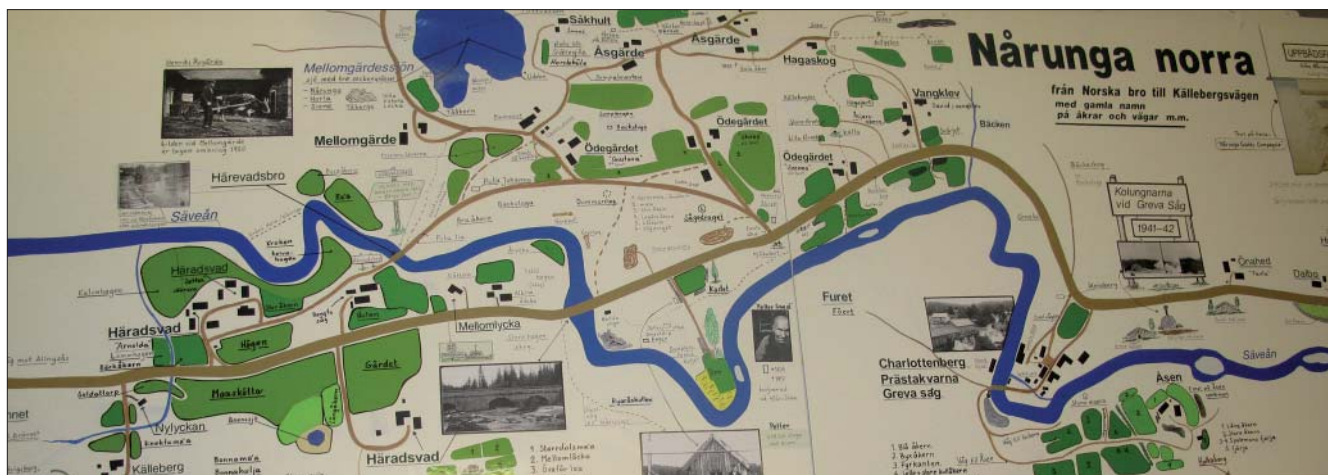
tillsammans, både i arbete under skolloven och i lekar. Vi stod varandra väldigt nära och gjorde så även som vuxna trots att vi bodde ganska långt ifrån varandra. Han var också en hembygdens vän. Tyvärr fick han, till min stora sorg, lämna jordelivet i fjol. Men så är livet, det består av både glädje och sorg.

Att efter alla år i Jönköping flytta ut på landet, till vår gamla hembygd, har en del av våra vänner i staden litet svårt att förstå. För många av dem beror det kanske på att de har vuxit upp i Jönköping eller någon annan stad. För den som vuxit upp i en stad trivs man med vad en stad har att ge – även om man tycker det är skönt att ibland få åka ut på landet. En del har ett fritidshus någonstans för att där få njuta av naturen och där få koppla av.

Tvärred, där vi nu bor, är en till ytan ganska stor socken. Den ligger med sjön Åsunden på ena sidan och Tolken på den andra. Det är en gammal skogsbygd. Längst ner i södradelen av Tvärred ligger den gamla herrgården Högagårde. Det är en av herrgårdarna i Birgit Th. Sparres roman "Gårdarna runt sjön". Byn där vi bor ligger längst upp i norra delen. En kilometer från vår by ligger den gamla herrgården (eller sätesgården) Hjärtared. I boken "Metta Magdalena Lillies Dagbok", skriven av Jessica Eriksson, läser man att Metta Magdalena bodde på "sätessgården" Hjärtared vilket var en av gårdarna som familjen Lillie ägde.

Tvärred har en väldigt vacker, växlande natur. Det är ganska kuperat och de förhållandevis små åkrarna ger en idyllisk prägel. Socken har cirka 950 invånare. Vi trivs väldigt bra och jag är tacksam för att åter få vara i min gamla hembygd och känna "historiens vingslag".

Göte Öberg



Sôkhult, Puta-lia och Knektamaa finns nu på kartan

Om Du besöker församlingshemmet i Närunga kan Du få se en annorlunda väggprydnad. Det är en tavla över den del av Närunga socken som kallas Närunga Norra. Det är Oskar Bilén, uppvuxen på Ödegårdet, som gjort en karta över sin hembygd där massor av gamla namn finns noterade. En fin dokumentation över en bit av en västgötasocken.

Ställde undan potatishackan

Ett par dagar före att tavlan kommer på plats i Närunga får jag se den hemma i Oskars kök. Min fråga blir naturligtvis hur han kom på idén. Vi får gå rätt många år tillbaka i tiden, säger Oskar Jag hade flyttat hemifrån, men en höstdag hjälpte jag pappa Sven att ta upp potatis. Vi hackade för hand. Plötsligt ställde pappa ifrån sig sin hacka och började berätta om namn på åkrar både hos oss och grannarna, om namnen på en korsväg eller en mindre väg, ja till och med på en backe på vägen.

Han berättade om människors samband till torp och backstugor. I något sammanhang hade jag hört, att bara var tionde ung person bryr sig om sådana här saker och jag insåg att om en inte alltför avlägsen framtid skulle ingen komma ihåg vare sig Åtorpet eller Sôkhult, Puta-lia, Knektamaa eller Spelemans fjärja. Men jag kom inte på hur jag skulle göra.

Ödegårdet

För knappt två år sedan kom jag på att göra en karta över Ödegårdet. Det var ursprungligen en gård som delades upp i tre delar och en av dem var mitt hem som pappa Sven köpte i början av 1930-talet. Min tanke var att göra en liten karta över pappas gård med åkernamn och vägsåk där det fanns gamla minnen. Men jag kände

att jag behövde lite hjälp. En av våra grannar är Seth Sjöblom och när han berättade för mig, insåg jag att jag borde ta med lite mer. Slutprodukten är nu en karta som är 2,5 meter lång och som sträcker sig från Norska Bro till där vägen går fram till Källeberg.

Kartskiss

Jag började att rita en kartskiss. Jag fick låna en karta av den tidigare elitorienteraren Stig Dahlberg. I mitt yrke har jag tillverkat många skyltar och i mitt företag har jag utrustning som underlättar om man vill göra lite mer avancerade jobb. Stig kan naturen utan och innan så hans hjälp var ovärderlig.

Så började jag rita in ställena med åkrar, ängar och hagar, de flesta kompletterade med namn. Men efter ett tag insåg jag att min arbetsyta var för liten så det var bara att börja om från början.

I min barndom hade jag hälsat på i de flesta stugorna och sålt jultidningar, nu fick jag chansen att knacka dörr igen, men nu för att få kompletterat mina uppgifter. Det har inneburit många koppar kaffe, ja till och med en middag. Jag fick ovärderlig hjälp.

För att få lite mer liv i min karta kom jag på att det kunde vara bra med en del gamla bilder i anslutning till en plats. Här finns kolugnen vid Grevasågå, vid Åsgårde finns en bild på Hindrik och hans ox och Petter Sme finns vid sin stuga.

Mycket detaljer

En raritet på kartan är en bild på Närungaknektarnas uppbådsfana från 1600 - 1700-talen. Den finns på armémuseet i Stockholm och det är fantastiskt hur fina färgerna fortfarande är.



Detaljrik. Kartan är detaljrik och några gamla fotografier höjer intresset.

Jag har blivit imponerad över all detaljrikedom om bygdens historia. Det finns historia om alla torp, men en åker eller en vägkorsning kan ha sin lilla egna historia. Men det som finns med på kartan är bara en liten aptitretare. Det här området som är med på kartan har Seth Sjöblom dokumenterat skriftligt. Sten Benjamins-

son, uppväxt på Grevå Såg har dokumenterat Grevå Kvarn och Grevå Såg.

Gåva till Hembygdsföreningen I hösthar jag överlämnat minkarta som en gåva till Närunga Hembygdsförening, berättar Oskar. Om några dagar skall vi sätta upp den i Närunga församlingshem och jag hoppas att den skall bli till glädje. När jag berättat om vad jag håller på med har jag fått frågan om jag inte kan ta fram kartan i mindre format. Det är på gång. En god vän till mig har fotograferat den, men det blir två bilder och med en lagom förstöringsgrad går det riktigt bra att läsa,

Cirkel

Avslutningsvis berättar Oskar Bilén att Närunga Hembygdsförening har en studiecirkel som handlar om Närunga socken innan man införlivades med Vårgårda kommun 1952. Vi har börjat i höst men åtta samlingar återstår.

Leif Brunnegård

Nyttig delikatess med "bismak"

Honung är vårt äldsta sötningsmedel men har även blivit ett effektivt skydd mot höstförkylningar.

— Dom är så förkylda hemma så jag tror jag ska be att få en burk honung.

— Ja tack! Ska vi ta en enkilos?

Replikskiften i stil med ovanstående hör till vanligheterna i affären nu när höstrusket börjar komma.

Nyskördad äkta honung är flytande och påminner närmast om sirap. Efter några veckor övergår den dock till fast form. Under tiden röres honungen tills den börjar påminna om tunn gröt, varvid upptappningen sker. Honungen får sedan en smörliknande konsistens.

Honung kan variera i fråga om lukt, smak och färg beroende på under vilken tid och från vilka blommor nektarn är indragen. I regel gäller dock, att vid gott drag med ymnigt nektarflöde blir honungen ljusare än under torra och regnfattiga somrar. Mörk honung innehåller i allmänhet mera närsalter än den ljusa, i synnerhet då järn.

Den flytande, nyslungade honungen kommer väl mera sällan ut till affärerna innan den hunnit stelna (på fackspråk kändas) till största delen därför, att den ej får

Konsumentinformation 1949

I ett av ICA-tidningens nummer 1949 hittade jag denna artikel. ICA-tidningen var en tidning avsedd för dem som jobbade i en ICA-butik. Här kunde man få goda råd om hur man skulle jobba i butiken, men man fick också produktinformation för att kunna vägleda sina kunder.

föreses med Sveriges Biodlares Riksförbunds etikett. Den är dock på intet sätt mindervärdig.

Detsamma gäller också om den ganska vanliga företeelsen, att i en del burkar bildas ett rimfrostliknande mönster utefter burkens insida samt en vit beläggning överst under locket. Sådana mönster uppstår i honung med lågvattenhalt och består av luftblåsor, som uppkommer vid slungningen.

Att honungen är flytande klagar kunderna sällan på, men man kan med fullt fog varna för sirapsliknande honung under tiden november-maj. Under vinterhalvåret



Bikupor tillverkade av halm. Från Svältornas Fornminnesförenings museum.

bör nämligen all välbehandlad honung vara kanderad, men den kan åter göras flytande genom uppvärmning.

Skersådanivattenbad vid temperatur av omkring 60° är ingen skada skedd. Vanligen är man dock inte så noga med gradantalet och det händer tyvärr alltför ofta att burkarna av en affärsman, för att tillfredsställa vissa kunders smak, upphettas till både 90 och 100 grader, varvid värdefulla aromatiska och eteriska beståndsdelar vdundstar.

Överhettad honung stelnar ej ånyo och man kan därför i butiker ofta få se honungsburkar, vilka överst tinnehåller ett tunnflytande lager eller också bildar druvsockerkristallerna korallliknande formationer som omges av en tunnflytande vätska. Sådan honung är förstörd.

Biodlareförbundets honung i nya, praktiska förpackningar.

Vårt lands största honungsproducent är medlemmarna i det ovan omnämnda Sveriges Biodlares Riksförbund (SBR), vilken sammanslutning i samråd med statsmakterna står för prissättningen, utexperimenterar lämpliga förpackningar och utövar en fortlöpande kontroll av saluförd honung.

Förbundets etikett och kontrollband garanterar sålunda rätt skördad och behandlad bihonung, vilken vanligen tillhandahålles i 1/4, 1/2, 1 och 5-kilosburkar. 1/4-kilosförpackningarna består uteslutande av glas medan vad gäller 1/2 och 1 kg, det sedan ett par tre år tillbaka även finns så kallade Satelloburkar av vaxad papp. Vid en företagen Gallupundersökning har det dock visat sig att det övervägande flertalet (94%) av husmödrarna föredrar honung i glas och detta förpackningsmaterial dominerar också marknaden.

Den gamla skruvlockstypen på glasburkarna övergavs förra året till förmån för de mera lätthanterliga "Bencolocken" och dessutom började man saluföra honung i normalglas, dvs. för konservering lämpliga burkar med bygel och gummiring. 5-kilosförpackningarna utgörs i år uteslutande av plåtburkar.

Lång hållbarhet vid rätt lagring

Honung hör till de varor som är relativt känsliga för felaktig lagring. Då den lätt upptar vatten med jäsning som följd bör den förvaras torrt. Temperaturen är också viktig, honungen får icke utsättas för frost men bör inte heller längre tider förvaras i lokaler där gradantalet är högre än +10. Temperaturväxlingar inverkar ogynnsamt och vid större sådana kan likaledes jäsning uppstå. Lagra aldrig honung nära värmeelement eller dylikt så att den blir överhettad och förlorar sin naturliga konsistens.

Hittat om honung:

- För att få fram ett enda kilo honung måste bina göra inte mindre än 180.000 fyllningar.
- Biodlarnas etiketter har numera nerskurits till hälften för att konsumenten skall kunna se så mycket som möjligt av själva varan. Kanske något att ta efter för andra märkesvarufabrikanter.
- En vit grovkornig honung levereras stundom av biodlare i närheten av rapsodlingar, främst då i Östergötland, Skåne och på Gotland. Denna honungs konsistens är en följd av låg vattenhalt och varan är alltså trots sitt utseende fullt prima.

Återberättat från ICA-tidningen 1949

Historielektion i skolan i Dalsjöfors:

Läraren till eleven:

Berätta vad Du vet om Västgötagalen!

Eleven:

Jag känner bara till Elfsborg.

Fristads Folkhögskolas museum



Fristad, som ligger en dryg mil norr om Borås, har främst varit känt av två skäl. Fristad Hed var förlägningsplats för Älvsborgs regemente 1797 – 1914, och Fristads Skyddskläder, grundad av John Magnusson 1925, blev synonymt med blåkläder och arbetskläder. Nu är det kanske Fristads Folkhögskola som man mest tänker på. Både regementet och fabriken har flyttat till Borås och förändrats.

När regementet flyttade in till Borås 1914, blev det sorg och förstämning i Fristad.

Nu är hornen och pukorna tysta,
och alla flickor slutgiltigt kyssta,

skaldade folklivsforskaren Klas Olofsson.

Under första världskriget fanns det ryska interner i lokalerna, men år 1923 fick de gamla husen på heden nya boende. Det var Älvsborgs Läns folkhögskola som flyttade hit. Folkhögskolan hade grundats av H Spaak i Liared 1879 och flyttat runt till Fänneslunda, Vänersborg och Herrljunga.. Rektor vid inflyttningen var Sanfrid Welin, som var mycket intresserad av äldre tider. Han uppmanadesinaeleverattinteslängadetsomkasserades vid mekaniseringens inträde i jordbruket.

År 1898 startade museets samlingar med att elever och vänner lämnade föremål till skolan och besökte auktioner på uppdrag av Welin. Samlingarna följde sedan med vid flyttningen till Fristad. En flitig samlare blev pastor Lönnerblad i Borgstena.

Många föremål kom till, och nu består samlingarna av cirka 4.000 föremål. Det är inrymt i en förrådsbyggnad från regementetstid, uppförd 1832. Det finns ingen värme i byggnaden, så det är minst sagt kyligt under vintern. För ett par år sedan inreddes ett rum till lektionsrum och en värmepump installerades., så nu kan museet utnyttjas

bättre. Det har alltid varit en tillgång för folkhögskolans elever och i mån av möjlighet öppet också för utomstående. Tidigare har lärare på folkhögskolan också arbetat med museet, men nu är Peter Ekblad anställd med särskilt ansvar för museet.

Fristads Hembygdsförening har under några år arbetat ideellt med att visa museet. Och då har vi haft verksamhet för barnen i Fristads kommun del, speciellt barn i förskoleklass och de första årskurserna. Vi fortsätter med detta och visar även museet under ett par sommarsöndagar för allmänheten, en gång i samband med kaffekalas, Sju sorters kakor.

Över dörren till museet står det med snirkliga bokstäver "Lantbruksmuseum". Det finns många föremål från livet på en större eller mindre gård. Det kan gälla framställning av potatismjöl, varglappar och vargnät för vargskall, snickeri, spinning och vävning. Vidare finns det en skomakarverkstad och verktyg för träskotillverkning.

I samlingarna finns föremål från 1500-talet och framåt. På första våningen finns flera vagnar från Påtorps herrgård, som skänkts till museet. Där finns också ett gammalhästskelett som vittnar om att det också funnits en lantmannaskola i Fristad.

På tredje våningen finns ett rum tillägnat tre fristadsprofiler, folklivsforskaren Klas Olofsson och bygdeforskarna Karl Nilsson och Gustaf Thulin. Där finns också en hel del skolhistoria.

Det gäller att visualisera och åskådliggöra hur man levde förr fördemsomintehar någon bakgrundskunskap. Det är en utmaning. Kanske behövs ett vidgare perspektiv mot 1900-talet Vad ska vi bevara från vår egen tid? Hur kommer framtiden att bedöma oss och vår tid?

Ann-Britt Boman

Tvätt förr och nu



Vilka är de stora skillnaderna mellan hur man levde förr och nu? Ja, det är två olika samhällen med olika värderingar. Vi kan se hur det slår, när det gäller mat och kläder..

Vi vill ha god och varierad mat. Förr var det viktigaste, att det över huvud taget fanns mat och att man hade förråd för vintern och för sämre tider. Att det var variation eller att maten smakade gott hade mindre betydelse. Torkad eller gravad mat har vi kvar i form av lutfisk och gravad lax. Av mjölken gjordes ost och smör. Fläsk och sill saltades ner i tunnor och kar.

När det gäller kläder var det viktigt att vara självförsörjande med ull och lin. Båda materialen var svåra att tvätta, speciellt yllet. Siden och silke var lyxmateriell, förbjudet för vanligt folk. På 1800-talet kom den importerade bomullen. Nu har vi syntetmaterial och tvättar i stort sett varje dag. Då hade man storbykt två gånger om året. På våren kunde byket ske i mars – april, och för mig, som växte upp på en liten gård, var det två upplevelser som markerade, att nu var det vår.

Den första vårkapsågarnas tjutande ljud. Den ved som hade körts hem under vintern på "getdoningarna" skulle kapas. Barnen kunde då få några "kapetrissor" att leka med. Ofta kapades veden just när snön smälte. Solen sken och det porlade och rann från den smälta snön.

Den andra vårhändelsen var storbyket. Linnelakan och all tvätt som samlats under vintern bars ner från vinden och lades i blöt. Tvättbaljor sattes på bockar, ofta V-formade tjocka grenar med ben på. Tvätten sorterades efter vad den tålde i tvätten. Linne kunde kokas i lut, oftast såplut, men tidigare användes asklut av björkaska.

Vatten värmdes i bykgrytan och tvätten lades i.

Sedan fick man ösa lut över, tappa ur och ösa på nytt många gånger. Så lades en lång kraftig stega över dammen med ett par plankor på stegen. Där fick man skölja ur luten och sedan klappa med klapprä för att få ur det mesta. Det blev många sköljningar innan lutränderna försvann i vattnet, och händerna blev så nerkylda, att man förlorade känslan i dem.

Sedan kunde man hänga upp klädsträck mellan träden eller mellan två korsade hässjestöror. Så hängdes tvätten upp och solen sken och de vita lakanen blåste och slog i vinden. Nu var det vår!

Arbetets museum i Norrköping har producerat en utställning, Smutsig byk – rena kläder, som kommer till Borås under våren. I anknytning till detta anordnar museerna med samarbetspartners, bland annat Borås Hembygds-krets och Fristads Folkhögskolas museum, en bykdag lördagen den 24 april klockan 11.00 – 15.00 på Sandwalls plats vid Viskan mitt i centrala Borås.

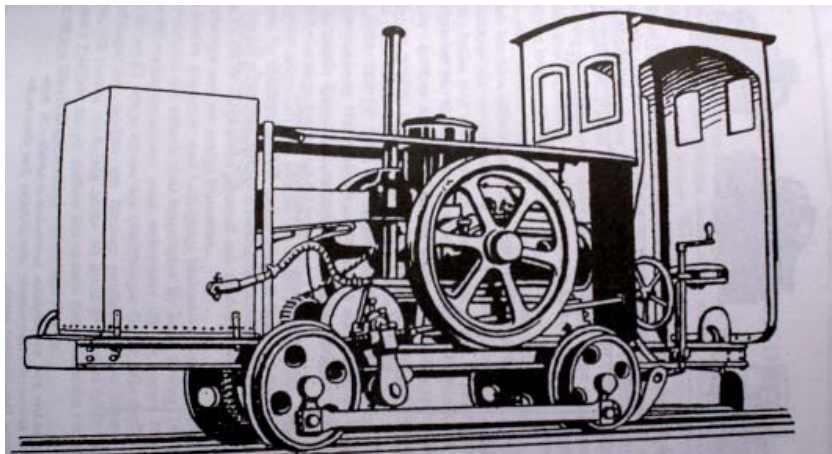
Tvätten och tvätterskorna kommer med häst och vagn. Asklut har framställts, och så blir det kokning i bykgryta, tvättande, sköljning och klappande, innan tvätten hängs upp i Stadsparken. Trasmattor ska skuras. Gamla kända boråsare kommer att vandra omkring, och barnen kan blåsa såpbubblor. Det berättas om vad som pågår, och kanske blir det också underhållning.

Ja, det var annorlunda än nu, då man bara kan stoppa kläderna i tvättmaskinen. Men kläderna blev inte sönder-tvättade utan kunde hålla ett helt liv. Det var ett hållbart samhälle i ordets rätta bemärkelse.

Text Ann-Britt Boman.

Foto Leif Brunnegård

Warantloken serietillverkades i Vara



Lok 2. Motorlokomotivet Warant. Det största lokomotivet hade en motor på 16 hästkrafter och vägde 3 400 kilo. Priset var enligt en priskurant 6.500 kronor.

För lite drygt hundra år sedan inleddes en ny epok i Varas industrihistoria. August Wilhelm Ström (1862-1921) levererade 1906 det första loket tillverkat i Vara, från den egna fabriken Vara Gjuteri & Mekaniska Verkstad.

Motorlokomotiven som kom att kallas för Warant var försedda med en egen utvecklad och tillverkad tändkulemotorer för fotogendrift, senare även en motor för råoljedrift. Under en 30-årig tidsepok kom det att tillverkas lite drygt 70 lok i Vara.

A W Ström som ägde fabriken i Vara, var en självlärd snillrik smed född och uppvuxen i Fröjered, strax utanför Tidaholm. När Ström övertog verkstaden i Vara 1888 kom det med den idérike smeden att inledas en ny industriepok i Vara.

Tidigare tillverkade man i verkstaden bland annat gjutjärnsramar för ladugårdsfönster och en del andra produkter för jordbruket, samt att man även åtagit sig en del reparationer, också med inriktning för jordbrukets behov. I A W Ströms geniala hjärna växte snart nya idéer fram som skulle gynna jordbruket.

Tröskverk och tändkulemotorer

Ström lät tillverka tre typer av långhalmströskverk, främst avsedda för tröskning av råghalm. För drift av tröskverken och även mindre sågverk, utvecklade och tillverkade A W Strömen mindre tvåtaktständkulemotorer för fotogendrift.

År 1906 var nästa märkesår i Varafabrikens historia. Då kundenästa uppfinning presenteras, motorlokomotivet Warant. Efter en tids provkörning på torvbanan vid

faderns torvströfabrik i Fröjered, levererades det första Warant lokomotivet till Vara Tegelbruk, där drivkällan var den egna Warantmotorn. Warantmotorn fanns nu i olika storlekar, från 2-15 hkr, med en vikt från 510 – 2850 kilo.

Provisorisk räls genom Vara
Leveranserna av de sålda lokomotiven från verkstaden (som då låg utanför Vara, numerabilverkstad på Kungsgatan) var säkerligen en stor publikdragande händelse i Vara.

- Från fabriken som då låg i Vara landskommun, lade man ut rälsektioner på landsvägen och genom gatorna i Vara köping, fram till järnvägsstationen för lastning på godsvagnar för vidare leve-

rans, säger Ingemar Olsson i Vara. De flesta av loken kom att levereras till olika tegelbruk och torvströfabriker över stora delar av Sverige.

Driftsäkra lokomotiv

Warantlokomotiven ansågs av många vara mycket driftsäkra. Under en 30-årig tidsepok tillverkades det drygt 70 lok vid Vara Gjuteri & Mekaniska Verkstad. Det sist kända lokomotivet som var i drift användes vid Hasselforskoncernens torvfabrik i Broddnäs fram till 1978.

Med de till en början fotogendrivna och senare råoljedrivna motorlokomotiven från Vara, betraktades A W Ström vara något av pionjär i Sverige, när det gällde fabriksmässig tillverkning av motorlokomotiv avsedda för industrijärnväg.

Text Staffan Peterson

Bild ur Tidskriften Svensk Maskinhistoria

Källa:

Tidskriften Svensk Maskinhistoria nr. 3 år 1997, utgiven av Maskinhistoriska föreningen.

Fotnot:

I Västgötabygden nummer 4-2009 berättar Göran Söderström om hur man använde sig av denna typ av lok för transporter inom skogsbruket på Hunneberg.

Sveriges Hembygdsförbunds riksstämma 2010 hålls i Skara

Somsäkert många kännertill håller Sveriges Hembygdsförbund 2010 års riksstämma i Skara den 28 och 29 maj. Västergötlands Hembygdsförbund är värd för stämman. Programmet följer i stort sett det sedvanliga.

Fredagen den 28 maj ordnas stadsvandringar i Skara. Efter samling vid Västergötlands Museum avtåg kl 12.30 under musik till stämmolokalen Rosers salonger vid Skara Stadshotell. Efter invigningen vidtar stämförhandlingarna. Kl 18.30 börjar festmiddagen på Stadshotellet. Kvällen avslutas med körframträdande i Domkyrkan.

På förmiddagen den 29 maj hålls flera seminarier under temat Bruk och missbruk av historien. Efter lunch fortsätter stämförhandlingarna med avslutningsenast 16.30.

På kvällen inbjuder Odensåkers Hembygdsförening till hembygdsfest i Logården. Gemensam bussresa till och från Skara.

Söndagens fyra hembygdsresor har som gemensamt tema Bruk och missbruk av miljön. En resa inriktas på husdjurens hälsa och som landskapsfaktor. En annan resa handlar om hur plåtåbergens bergarter använts och vilka följderna kan bli av framtida uranutvinning. Falköping som Cittaslow ort studeras under resa tre och fjärde bussresan ägnas Åtradalen som kommunikationsled under årtusenden. Självklart besöks även andra intressanta platser och miljöer.

Som vanligt utservar varje regionalt hembygdsförbund sina egna stämmedelegater. Därtill är andra hembygds-vänner i rörelsen varmt välkomna. Deltagarkostnaderna för stämman ligger på samma nivå som i Lund 2009. Ett så kallat stämmopaket kostar 650 kr, ett medföljande paket 350 kr. Kostnader tillkommer för exempelvis högtidsmiddag och hembygdsfest samt för boende.

Mer information kommer att ges, både som utskick i pappersform, i Sveriges Hembygdsförbunds portal samt på vår egen hemsida.



Skaravy i januari 2010. Förhoppningsvis får stämmodeltagarna ett varmare mottagande.

Vi hoppas på en välbesökt och givande riksstämma. Staden Skara har mycket att bjuda på för besökare. Västergötlands kvaliteter i både natur och kultur kan inte nog berömmas. Vi i Västergötlands Hembygdsförbund är glada att visa våra långväga gäster allt detta!

Text Eva Bergström Hyenström
Foto Hans Menzing

En prenumerant till!

I tidigare nummer av Västgötabygden har vi berättat om att Västra Götalandsregionen ändrat förutsättningarna för ekonomiska bidrag till bland annat hembygdsförbunden inom regionen. Det innebär att vårt förbund går miste om mycket pengar som så väl behövs. Ett bra sätt att förstärka förbundets ekonomi är att öka antalet prenumeranter. Om varje förening fixar en ny prenumerant förstärker vi förbundets kassa med cirka 15.000 kronor. Om varje förening ser till att alla i styrelsen får tidningen, då har vi tillsammans sett till att det vi förlorade i bidrag eliminerats.

Kägelspel



Bästa herre resp. dam från de fyra slutspelslagen.

Kägelspel är ett mycket gammalt spel. Det omnäms i litteraturen från 1270-talet i Tyskland. I Sverige har det spelats från 1500-talet men intresset avtog vid 1920-talet då de flesta kägelbanorna försvann.

Kägelspelet återupptogs i slutet av 1970-talet av några föreningar i Vadsbo, bland annat Ullervad-Leksberg och Norra Billings. Det var ytterligare någon förening som tillkom och under ett par år tävlade 3-4 föreningar om ett vandringpris. Dessa föreningar ordnade med en information till ytterligare ett antal grannföreningar som på det sättet startade med kägelspel som en lättisam fritidsaktivitet under sommarhalvåret. En av de grundläggande tankarna med detta var att de olika föreningarna skulle lära känna varandra bättre och på det sättet öka utbytet mellan byggena.

Ganska omgående organiserades det med ett seriespel mellan de första 6-8 föreningarna. Efter hand tillkom ett ytterligare ett antal föreningar och var som mest 16-18 föreningar i seriespel. Under den här tidsperioden, cirka 30 år, har också en del föreningar upphört med kägelspelet eftersom det varit problem med att få full laguppställning.

I seriespelet antogs samma beräkningssätt som till exempel vid fotbollsspel. Det vill säga 2 poäng för vunen match, 1 poäng vid oavgjort och 0 vid förlust. Det sammanlagda poängresultatet räknas också på samma sätt som målskillnadsberäkningen i fotbollsspelet. På det sättet ordnas rangordningen mellan föreningarna. Då seriespelet är avslutat för säsongen har det också ordnats med en slutspelsturnering mellan de bästa lagen i vardera serie. På det sättet koras ett mästarlag. Individuella resultat räknas också och för de bästa föreningarna resp. individuella prestationer utdelas också en del priser ut. För

var säsong cirkulerar ett värdansvar för arrangemangen som i regel brukar ordna en avslutningsfest med mat och dans för deltagarna i de olika lagen.

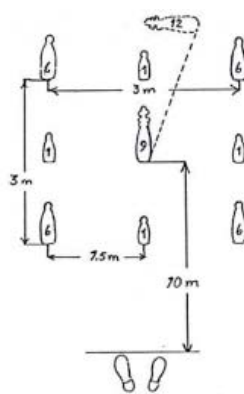
Vid ett antal tillfällen har spelare från olika föreningar deltagit i olika informationsaktiviteter kring kägelspel. Bland annat har spelet förevisats på Skansen i kungliga huvudstaden, Stockholm.

Gårdsjö hembygdsförening korades vid slutspelet till 2009 års segerlag med Älgårås på andra plats och Odensåker tog tredje platsen och Björkäng fjärde. Övriga lag var Hassle, Norra Billing, Udenäs, Fredsberg, Torsö, Tidån och Moholm.

Avslutningsfesten 2009 ordnades av Hassle hembygdsförening och hölls i Torsö bygdegård. Först informerades gästerna om föreningens verksamhet och därefter var det prisutdelning. Efter det bjöds det på god mat, dans och lotterier.

Regler för kägelspel

Kägelspelet består av 9 stycken kägglor av trä svarvade i tre olika storlekar och ett klot av trä med påfästad rem oftast av läder eller något liknande material. Den största kägglan kallas kungen, de näst största är placerade i vardera hörn och de minsta kallas mittenkägglorna. I varje lag ingår 4 damer och 4 herrar.



Klotet kastas mot kägglorna 5 gånger per spel med två spelermatch och det är lite olika poängberäkningsprinciper för respektive spel. Klotet kastas från ett avstånd av 10 meter från kungen, kvinnorna kan välja 1 meter kortare avstånd om de så vill. Kägglorna är placerade i en kvadrat 3x3 meter, med kungen i mitten. Vid omkullfallen kägla räknas

6 poäng för vardera hörnkägla, mittenkägglorna 1 poäng, kungen 9 poäng och 12 poängen om den vid förstakastet i varje omgång faller utom kvadraten. Faller mer än en kägla räknas blott en poäng för varje även för kungen. I andra spelomgången får man inte överskrida 24 poäng och det är inte tillåtet att någon annan upplyser spelaren om detta utan spelaren ska hålla räkningen själv. Blir det mer än 24 poäng ges ett straffavdrag och spelaren får då 15 poäng i stället. Det sammanlagda resultatet för de 8 spelarna räknas samman och blir lagets matchresultat.

Jan-Olof Berglund



Kärlekseken. Den här rätt illa medfarna eken i Valle skall fungera både på vapen och kärlek.

Eko av krig och kärlek

Ekar fungerar tydligen lika bra i krig som kärlek. I vart fall den idag illa medfarna eken står i ett skogsbryn mellan Varnhem och Höjentorp. Oftast kallas den Vapeneken, där skulle man förr lägga ned vapnen innan man nalkades Höjentorps slott, men den heter också Kärlekseken. Och det låter ju betydligt trevligare.

Namnen Vapeneken är väl etablerat bland naturvänner i Valle med omnejd. I de lokala hembygdsföreningarnas skrift Körsbärsblomman kunde man rentav för en tid sedan ta del av ekens egna funderingar, förmedlade av Ulla Andersson. Där får vi veta att eken inte längre är lika ungdomlig och smal som förr. Midjemåttet är 576 centimeter, och det är ansenligt även för en ek.

Lämnade vapnen

Namnet är förknippat med det ståtliga slott som förr låg på andra sidan Kungsbron som lotsar trafikanterna torrskodda mellan två små söta sjöar. För att det alltid skulle råda fredliga förhållanden bland slottets gäster så skall det ha stått en vakt här och avkrävt alla resenärer deras vapen. De lades här vid eken och fick avhämtas när det var dags att åka hem igen.

Detta försiktighetsmått kan ju hängas samman med att måltiderna på slottet som Höjentorp var generösa, både med fast föda och drycker att skölja ned den med. Risken för

Helt naturligt

trätor var alltså uppenbar, och då var det ju att föredra omhetsporrnagjordeupp med knytnävarna istället för med blanka vapen.

Slottet brann ned

Ofta förknippas regeln med den kanske mest kände ägaren, Magnus Gabriel De la Gardie, men slottet är betydligt äldre än så och bråkstakar har det ju alltid funnits. Vapeneken kan ha behövts under lång tid. 1722 brann slottet ned, enligt uppgift när man försöktes snabbt värma upp det inför ett kungligt besök. Men Vapeneken står troget kvar, om än illa hanterad av andra träd som trängt alltför nära. Nu ser man aldrig några vapen här, så numera kanske den enbart fungerar som Kärleksek.

Denna mindre kända tradition talar om unga flickor som trånade efter någon av traktens snygga pojkar. Flickan skulle då på midsommarnatten smyga fram till pojkens föräldrahem och stjäla tre spikar som hon tog med till kärlekseken. När hon sedan drev in spikarna i eken fäste hon pojken vid sig för evigt.

Kanske är det alla spikarna som gör att eken ser så vissen ut, jag har faktiskt aldrig kollat om man kan se spår av flickornas kärlekstörst.

Hans Menzing

Skola under nära 200 år i Norra Björke



Sedan den lutherska läran infördes i Sverige, har det varit viktigt att lära barnen läsa. Tidigt fick klockaren ansvaret för detta. Att man kände till kristendomens huvudstycken kontrollerades noga, senare vid husförhör. Läsningen, i den mån den inte bara var utantillinläring, kopplades ihop med människans saliga väl. Att gå i skola blev dock inte obligatoriskt förrän med 1842 års förordning om allmän folkskola.

Den lilla socknen Björke vid foten av Hunneberg var tidigt ute med att ge möjligheter till skolgång. Från 1886 fick socknen namnet Norra Björke till skillnad från Södra Björke i Gäsene härad. Mer ordnad postgång krävde större exakthet. I dag har Norra Björke cirka 500 invånare, men för 150 år sedan var invånarantalet det dubbla.

Liksom i många andra socknar var det avdankade soldater, som vandrade runt och lärde barnen läsa. Klockaren var kanske inte själv så kunnig i läskonsten. Barnen hjälpte till på hemgården, och undervisningen fick inte gå ut över arbetet. Sådant kan läsas mellan raderna i sockenstämmoprotokollen. De nutida långa sommarloven kan ha sin grund i att barnen behövdes i arbetet med slåtter och skörd.

Tomt till skolbyggnad 1792

I Björke skänktes så tidigt som på 1790-talet en tomt till

skolbyggnad. Det var komminister Nicolaus Nicenius i Brandstorpsomgjorde detta. Menskolplanerna kom inte längre, förrän en donation möjliggjorde en fortsättning. Spannmålshandlaren Anders Wennerberg dog 1813, och hans bröder ombesörjde då, att från arvet utgick en donation på 2 000 riksdaler riksgäld till att bekosta lönen för en skollärare. Medlen sattes in i Brandstorps Frälsegård, och lön utgick i form av en ränta på sex tunnor råg och sex tunnor korn årligen. Ett tidigare försök att sätta in pengarna i Trollhättans kanalbolag gav för dålig utdelning. Senare ägare till Brandstorp ville dock bli kvitt donationen utan framgång.

Anders Wennerbergs donation

Wennerbergläkten kom från gården Lärkebo i Björke. En gravhäll över Lärkebosläkten finns på Norra Björke kyrkogård. Tre av Olof Nilssons söner bosatte sig i Uddevalla. De övriga sju barnen blev kvar i hembygden, och det finns många ättlingar i Björke. Anders och Lars blev framgångsrika spannmålshandlare och köpmän i Uddevalla med hus vid torget. Gunnar Wennerberg läste i Lund och blev präst och barnalärare vid Gustavsbergs barnhus. Han lär ha charmat drottning Hedvig Elisabeth Charlotta, som var på besök vid Gustavsbergs badort, så att han fick ett "regalt pastorat". Han blev kyrkoherde i Lidköping, där sedermera skalden Gunnar Wennerberg

sedan växte upp i prostgården.

Anders Wennerberg var herrnhutare och dessa har alltid varit positiva till skolundervisning. Kanske var det också en orsak till att donationen kom till stånd. Björke sockenmän ville nu också bidra till att förverkliga skolplanerna, och de uppförde ett skolhus på den tomt som socknen tidigare fått. Alla bidrog med sten, bräder, timmerosvefterhemmanens storlek. Dagsverkengjord eftermatlag och i relation till möjligheterna. Ett hemman kunde göra fyra dagsverken, en torpare två dagsverken och backstugusittare och inhysesshjon ett dagsverke.

Lärare med lång tjänstgöring

Till klockare och lärare i den nya skolan antogs Peter Ulrik Fogelmarck, född i Stockholm och tidigare handelsbokhållare. I årlig lön fick han fritt husrum samt de förut omtalade 12 tunnorna spannmål. Han var lärare fram till år 1842. Då utsågs Olof Svensson från Åsaka till klockare och skollärare. Han var lärare fram till 1872, då sonen Svante Björklund tog vid. Denne var lärare fram till 1907 och klockare till sin död 1910. De var båda något av socknens "klockarfar, som skall allting bestyra". De hade hand om sockenbiblioteket, posten osv.

Efter Svante Björklund kom Lars Örtqvist och sedan Sven Larsson Menzing från Varola. År 1922 anställdes B. Gunnar Danielsson som folkskollärare och kantor, och han var sedan lärare i 37 år. Flera lärare har alltså ägnat Björke hela sin livsgärning.

Senare skolhistoria

År 1849 var den första skolbyggnaden i dåligt skick och ersattes med en ny skola några hundra meter från den gamla. Denna skola är nu församlingshem. Nuvarande skola byggdes 1928 nära stationssamhället, där det förut fanns en småskola. Denna var först ambulering, men en tidig småskolebyggnad finns fortfarande kvar i Prästtorp. På 1880-talet byggdes så en småskola i Västbjörke. Den är nu riven, och från 2009 bedrivs ingen skolundervisning i Norra Björke skola.

Skolan var också en samlingslokal för föreningar som verkade i "ideell, sedlig och uppbyggande riktning". Bredvid skolan byggdes en lärarbostad. År 1935 var årslönen för lärare i folkskolan 3 000 kronor, för lärarinna i folkskolan 1 500 kr och för lärarinna i småskolan 1 200 kr. Statsbidrag utgick till större delen av lärarlönerna. Efter folkskolan följde fortsättningsskolan. I folkskolestyrelsens protokoll från 1930-talet finns bland annat sökningar om befrielse för vissa elever, då föräldrarna ansåg, att de behövdes hemma eller måste arbeta för försörjningen. Det speglar ett samhälle, då man till skillnad från nu blev vuxen, när skoltiden var slut.

Från min skoltid i Björke

Mins skoltid i Norra Björke småskola och folkskola varade mellan åren 1946 och 1953. I småskolan gick klasserna 1 och 2 tillsammans, inalles 15 elever. I folkskolan gick

klasserna 3 och 4 tillsammans i ett klassrum och klasserna 5, 6 och 7 i ett annat klassrum. Det var alltså tre lärare anställda. Systemet medförde, att man kunde lära sig mycket från nästa årskurs och att man fick ta mycket ansvar för sin egen inläring.

Ordet examen framkallar en känsla av förväntan och glädje. Runt väggarna satt stolta mödrar, alla elever hade plockat konvaljer, prästkragar och blåklockor och satt i hålet för bläckhornet i bänken och flickorna hade nysydda, blommiga examensklänningar. Prosten Adolf Kloö höll tal.

Ibland fick vi elever i folkskolan hjälpa till med skogsplantering hos bönderna, och då fick vi saft och bullar och någon slant. Varje fredag fick vi gå till badhuset och bada bastu. Det roligaste av allt var när vi varje lördag lånade böcker från skolans lilla bibliotek. Då gick jag läsande hem från skolan och hade redan läst ut boken, när jag kom hem. Trafiken var inte så tät på den tiden.

En skolresa runt Vättern i femte klass var en upplevelse. Vi hade själva fått in pengarna genom pappersinsamling och fest med underhållning för föräldrarna. En dag fick vi gå till biografen i den gamla godtemplarlokalen för logen "Anders Wennerbergs minne", och där satt vi flera timmar på träbänkarna och såg filmen om Kontiki.

Den lilla barnkören sjöng i kyrkan vid jul, påsk och pingst. Fortfarande kommer jag ihåg Introitus vid högtiderna. Skolans kristendomsundervisning var viktig. Vi började varje dag med Din klara sol går åter opp och slutade med Herre, signe Du och råde. De gamla konjunktivformerna i denna psalm var fantastiska. Efter första psalmen var det en kort betraktelse och bön. Före middagsrasten lästes bordsbön. Smörgåsar och mjölk hade man med sig hemifrån, och dem åt man i klassrummet eller utomhus på den lilla berghällen, om det var sådant väder.

Jag fann skolan intressant och stimulerande, och jag grät när den var slut. Lösningen blev Hermods, men det är en annan historia.

Ann-Britt Boman

Eva på kansliet

har berättat att det varje år är en del prenumeranter som glömmer att prenumerera på Västgötabygden vid nyår. Alla som prenumererade föregående år får det första numret på det nya året. Sedan skickar hon en liten påminnelse och då kommer pengarna. Egentligen är det en onödig utgift för förbundet. Har Du inte sänt in avgiften, gör det idag. Så spar vi pengar.

”Skapa dagen” en livsstil för Gerd Ljungqvist-Persson, Od

Många har säkert i likhet med mig passerat skylten Bokcafé vid avfarten till Od på vägen Vårgårda – Ulricehamn. Och liksom jag undrat hur i all sin dar kan man driva en bokcafé i en liten by som bara har 400 invånare. Men nu vet jag bättre. Det går alldeles utmärkt, om människorna bakom ärgenuint intresserade för en bygd och dess kultur och kan blicka ut över större sammanhang.

En förmiddag i disiga december möter Leif Brunnegård och jag Gerd Ljungqvist-Persson, drivkraften bakom och ägaren av Crea Diem, så heter bokcaféet. Crea Diem betyder Skapa dagen, ett uttrycksom omedelbart skapar intresse.

- Vi startade Crea Diem för sex år sedan och sedan har caféet utvecklats undan för undan. Förmodligen var det mina föräldrar som grundlade mitt intresse för kultur.

Min mor Irisharett stort bokintresse och min far Bertil Ljungqvist hade ett stort engagemang för kulturarv, inteminst det lokala, vilket han fick mer tid för när han pensionerats från sitt yrkesom byggmästare. Han var bland annat mycket involverad i att en kolmila brändes, en bestående tradition i bygden.

Men du har gjort annat innan bokcaféet?

- Jag har en ekonomit utbildning i botten och har arbetats om ekono-



Profilen

miansvarigt ett mindre koncernföretag. Jag har också blandat studier med praktik utomlands, ett år i Tyskland och ett halvår i England. Min make arbetar på Herrljunga Elektriska som ansvarig för installationsdelen. Vi har två barn, en son som läser stadsbyggnad i Malmö och en dotter som studerar franska i Stockholm. På senare år har jag läst organisation och ledarskap i Borås och Jönköping. Kunskap är bara att vara ödmjuk inför, ju äldre man blir och mer man läser desto mer förstår man att man inte kan.

Hur kom ni igång med bokcaféet?

- Starten var mycket blygsam,

men sedan vi fick möjlighet att överta huvudbyggnaden har vi byggt till i två omgångar, först ett kök och inredning av entrén och andra våning och sedan den glasveranda, som utgör cafédelen.



Bokbordet på bokcaféet i Od är lite av en färskvarudisk. Gerd ser till att utbudet är omväxlande.

När man ser ditt bokbord, så saknas skönlitteratur?

- Det är ett medvetet val, vi har en annan inriktning än den kommersiella bokhandeln och har inte det breda sortiment som bokhandeln har. Filosofin är att välja böcker som varar länge med fokus på fackböcker men det smyger sig in en och annan roman också. Jag har kontakt med många bokförlag både de stora och



Att sitta ner i cafédelen och lyssna på Gerds historia och framtidsfunderingar är stimulerande.

mindre. Jag blandar historiska böcker med bokverk inom kulturochvetenskap och presentböcker inom olika temaområden. I somras hade vi en välbesökt bokmessa med fem seminarier. Vi har redan bestämt en fortsättning 2010, dagarna 17 och 18 juli.

Bokcaféet inryms också i hembygdsföreningens ryggåsstuga. Böcker och konstutställning finns också där. Under den ljusa tiden på året arrangerar vi även utställningar i en mindre ekonomibyggnad strax intill. Vad har caféet att erbjuda den hungrige och törstige?

- Vi har förstklass kaffe med tillbehör, men sedan i somras även några enklare maträtter typ pajer. Vi bakar och lagar det mesta själva, och det är viktigt att det är äkta och av genuina ingredienser.

Från glasverandan, där kaffegästen kan slå signerser man en prästgård (numera utan präst) i något så ovanligt som funkisstil. Bakom skymtar Ods kyrka.

- Vi fungerar också som turistbyrå och vägleder gärna besökare som vill lära känna vår bygd och det tidigare generationer lämnat efter sig. Det finns mycket av forn-

lämningar i våra trakter. Åren 2005 – 2007 var jag projektledare på halvtid för ett Leaderprojekt inom Herrljunga kommun. Ett projekt som gick ut på att lyfta fram landskapets tidiga historia, både i skolor, föreningar och allmänhet. Alla kommunens 22 socknar var representerade i projektet och det var en mycket givande tid. Vad gör du mer för att skaffa dig kunskap om vad som händer inom litteratur och kulturlivet i övrigt?

- Det är ett intresse som följer mig dagligen i många olika sammanhang och naturligtvis besöker jag bokmässan i Göteborg. På fritiden är jag med i Västgöta litteraturs styrelse där inte minst bokauktionerna är en av höjdpunkterna under året. Men en viktig sak är genomgående, man lär genom att möta människor. Vad läser du?

- Det är lite blandat. Under senare tid har det blivit en hel del biografier. Jag har många böcker som jag tycker mycket om, men det är svårt att peka ut en favorit.

Hur många besökare under ett år?

- Jag är inte så fokuserad egentligen på att mäta antalet i sig. Uppskattningsvis är det här vi i år haft 9.000 besökare och antalet bokälskare och cafébesökare har ökat år från år. Både fjärran ifrån och nära.

Det är berikande att besöka Crea Diem. Böcker och inredning är en totalupplevelse, där böckerna ger det stora perspektivet och det övriga andas omtanke och inspiration. När Gerd Ljungqvist-Persson säger att man lär genom att möta andra människor, så säger det mycket om hennes inställning till livet. När hon nämner att hon gärna läser biografier, så möter hon också där människor. Crea Diem är ett säte för vardagens möten ansikte mot ansikte och böcker som skildrar människor, natur och kultur. Mötesplatser av detta slag borde vi ha många av.

Text Roland Antehag
Foto Leif Brunnegård

Stickulle

Ett sätt av många att använda gammalt stickulle:

Den som har barn och i synnerhet gossar har nog en sorglig erfarenhet av hur gärna deras knän vilja arbeta sig ut genom strumporna. Så börjar en liten artikel från fru Greta.

Här kan man verkligen tala om återvinning och sparsamhet. När strumporna är nya ger hon rådet att sy en lapp över knäet, inuti strumpan. Man ska använda de starkaste bitarna på utslitna strumpor och de nya kommer att hålla dubbelt så länge. Om man har en lapp i liknande färg och smygsyr fint så mister strumporna inte i utseende.

Från Husmodern 1923
Gunvor Fröberg

Läsvärt i korthet

Kinnekullebanan. Lidköping-Mariestad. Författare: Mimmi Larsson och Lovisa Thorsén. 21 sidor. En mycket vacker bok med nostalgiska teckningar, utsökta färgbilder och tillbakablickande texter.

Sandhem i Trollhättan. Från arbetarkvarter till stadsdel. Fotograf, tecknare och författare: Bo Eriksson. Utgivare: Trollhätte Gille. 103 rikt illustrerade sidor.

Visor från Sjuhäradsbygden. Del 3. Text och noter sammanställda av Bosse Hellgren, Långhemsgatan 55, 50761 Borås. Förlag: Eget. 88 sidor i A4-format med massor av trevliga gamla och nyare visor med fylliga kommentarer.

Plats på scen: några nedslag i Borås revyhistoria. Författare: Leif Danielsson. På 93 sidor med bortåt hundra bilder berättar den forne Borås Tidning-journalisten om de personer som såg till att boråsarna fick underhållande revyer. Ämnet har inte tidigare behandlats i bokform. Västgötalitteratur. Tidskrift utgiven av Föreningen för Västgötalitteratur. Redaktion: Johnny Hagberg, Anders Franck och Hans Menzing. 45 sidor om bl a Johan Printz från Bottnaryd.

Glimtar från Essunga, 15:e årgången utgiven av Essunga Hembygdsförening 2009. Redaktion: Elsa Westman, Ulla Aghamn, Gunnar Hagström och Linda Essunger. 22 sidor. Bl a skildras torvindustrin på Högmossen i text och bilder.

Snöflingan. Jultidning utgiven av Nykyrke Hembygds- och Fornminnesförening och Bjurbäcks Hembygdsförening julen 2009. Redaktör: Ingvar Sandahl. 36 sidor med många färgbilder. En bokstavligen färgstark tidning.

Dimbobygden. Redaktör: Gunilla Dverstorp. Utgivare: Dimbobygdens Fornminnes- och Hembygdsförening. 112 sidor i litet format med massor av bilder, många i färg. Bland annat kan man läsa om översten på Kungslena kungsgård, Carl Henrik Posse, som hade Sveriges öde i sina händer revolutionsåret 1809.

Magnus Haraldsson och hans samtid. Redaktör: Johnny Hagberg. Förlag: Skara stiftshistoriska sällskap. 300 sidor med många illustrationer. En läsvärd, men rätt vetenskaplig, bok om Skarabiskopen som gjorde uppror mot Gustav Vasa och tvangs fly för livet.

Häggenes historia. Häggene från 1 500 år före Kristus

till 2009. Ett stycke kulturhistoria om en liten by i Råda församling i Lidköpings kommun. Författare: Solveig Johanson och andra deltagare i studiecirkel kring Häggene. Förlag: Eget. 304 sidor med massor av fakta, bilder, kartor, tidningsklipp och mycket annat.

I Skara. Människor och miljöer. Minnen och reflexioner av Allan T Nilson, museiman och etnolog. Förlag: Skara Gille. Antal sidor: 195 med massor av illustrationer. En bok rik på människor och miljöer i Skara främst under decennierna kring förra sekelskiftet.

Vid karbidlampans sken. Signes dagbok berättar från 1917 – 1919. Textredigering: Karin Johansson. Utgivare: Karin Johansson, Vårgårda. Antal sidor: 194 med ett antal gamla svartvita bilder. En lågmäld och finstämd skildring av livet i TV-byn Ödenäs förr.

Fridas nya kläder. Birger Sjöberg i översättning. Redaktör: Maria Lindström. Författare: Kiki Lindell. Antal sidor: 212 med bilder och notexempel. Fridas visor i rader av olika översättningar, främst till engelska.

Kållandsö i gången tid. Redaktion: Lennart Berggren, Raymond Andersson, Gun Jansson, Sören Jason, Ing-Britt Johansson, Valter Andersson, Sigrid Andersson, Folke Ekesbo, Ingrid Johansson och Sven Storm. Utgivare: Kållandsö Hembygds- och Fornminnesförening. Antal sidor: 493 med massor av gamla bilder. En bra och faktarik hembygdsbok som handlar mindre om ofta omskrivna Läckö och mer om det "vanliga" Kållandsö och människorna där.

Sivan och hennes ostar. Text: Annica Carlson Bergdahl. Foto: Jerker Andersson. Förlag Carlssons. 112 sidor med massor av färgbilder. En vacker och trevlig bok om alla matvänners Varamål, Sivan och hennes ostbod på torget i Vara.

Disketten. DIS-Västs medlemstidning för släktforskare med datorer nr 4 2009. Redaktör: Christina Claeson. 18 sidor om bland annat DIS-Västs nya lokal i Mölndal.

Tostekulla. Författare: Örjan Hill. Fotografer: Örjan Hill, Jan Töve med flera. Utgivare: Göran Hansson, Box 35 057, 40024 Göteborg, tel 031 – 40 14 89. 93 sidor med massor av härliga färgfoton plus gamla kartor i färg. En mycket vacker bok om en gård med i historia i gränstrakterna mellan Västergötland och Halland.

Boken om Timmersdala. Författare: Arne Sträng med bidrag av hembygdsvänner. Utgivare: Norra Billings Hembygdsförening. 350 sidor i stort format med många bilder och ett flertal kartor. Massor av fakta och kunskap förmedlas om bygden.

Dokumentation av torp, boplatser samt försvunna gårdar och affärer i Önum. Författare och utgivare: Önums Hembygdsförening. 140 sidor med massor av gamla och nya bilder samt namn på många av dem som bodde i de gamla gårdarna.

Pennor 1979 – 2009. Redaktionskommitté: Gudrun Wäpling, Gun-Britt Salomonsson, Kerstin Hjertquist och Maj-Britt Beetzen King. Utgivare: Skrivarklubben Pennan, Falköping – Skövde. 64 sidor i litet format. Skrivarklubben firar sitt 30-årsjubileum med ett trevligt häfte med poesi och prosa.

Backens skola. En berättelse om skolbarnen och deras hembygd. Red. och författare: Britt Hagman. Utgivare: Britt Hagman, Örby. 515 sidor med mängder av fakta och bilder kring Backens skolas upptagningsområde, främst Örby socken i Mark. Detta är åttonde boken i serien om Örby socken.

Mimers brunn. Arkeologi, etnologi & historia i Västra Götaland. Nr 6 2009. Redaktör: Christina Ström. 52 sidor med många bilder om Lucia, mytologins landskap och medeltidens värld.

Vår socken Daretorp. Del 1. Författare: Medlemmar i en studiecirkel hos Studieförbundet Vuxenskolan och Daretorpsbygdens Intresseförening med Lena E Jonsson som redaktör. Utgivare: Studieförbundet Vuxenskolan, Tidaholm. 156 sidor i stort format med massor av gamla trevliga bilder. En läsvärd bok där människorna får stor

plats.

Moholmsbygden nr 38 2009. Redaktion: Solveig Johansson, Ingrid Persson, Johan Pethrus och Britt Sörman. Utgivare: Moholms Hembygdsförening. 20 sidor om bl a Ryholmsminnen, Vadsbomjolk och Store-Persson.

Årsaxet 2009. Redaktion: Lars-Erik Kullenwall, Ingvar Blomberg, Ingemar Fägerlind, Gun-Britt Salomonsson, Rune Wennerholm och Gudrun Wäpling. Utgivare: Gudhemsbygdens Hembygdsförening. 73 sidor i A4-format. Berättar bland annat om turerna kring Torbjörntorps och Friggeråkers kyrkor.

Åsunden Sjön mellan gårdarna. Författare Jonny Söderlund. Förlag Maritim Kultur. Sten Stures och Birgit Sparres sjö beskriven med både fakta och glimten i ögat. Man får kunskap om båttrafiken med den gamla ångsluparna, om sjöns fågelliv, fisket, vilda kanalplaner, konsten att bada kallt och att göra en vassbåt. 120 innehållsrika sidor med många bilder.

Hans Menzing
Roland Antehag

Citat ur körkortsbok år 1920

De som vållar bilisten de största bekymren, äro dock lekande barn och nervösa fruntimmer. De förra äro under lek både blinda och döva. Att signalera åt dem hjälper i regel ej, och ofta komma de framrusande så nära vagnen att signalen icke blir av betydelse. Där man väntar sig lekande barn såsom vid skolor, lekplaner etc, bör man endast köra fram med yttersta varsamhet, ty man kan sällan hjälpa sig med annan manöver än att stoppa vagnen.

Damer äro ofta lika svåra som barnen, ty vid en hornsignal tappar de ej helt sällan koncepterna. Att de efter att ha passerat trefjärdedelar av gatan utan vidare vända för att nå den gångbana de nyss lämnat äro intet sällsynt. Ja två, tre gånger kunna de springa fram och tillbaka framför bilen. Stanna och låt dem komma upp på gångbanan! Handla i övrigt som vid möte med spår-vagnar.



Förolämpad? Viola Gabrielsson tog körkort på 30-talet. Hoppas att hennes körkortsbok hade omarbetats för hon hade säkert känt sig mycket förolämpad.

Glöm inte att

lägga in Din förenings aktiviteter på förbundets evenemangskalender på vår hemsida
www.hembygd.se/vastergotland

En bra annonsplats som är gratis för alla föreningar som är anslutna till Västergötlands Hembygdsförbund.
Behöver Du hjälp kontakta Jan-Olof Berglund, telefon 0500-441105.

”Bra att ha grejer” grunden för Leifs museum

De flesta av oss som är födda på 40-talet eller tidigare har ofta svårt att slänga bort saker. Även om de är lite skamfilade kan det vara bra att ha en annan gång. Vi satt och pratade om detta när jag var på besök hos Angerd och Leif Josefsson i Larsagården Vänga och vi satt vid köksbordet och fikade. Vi skulle prata om Leifs museum. Leif berättade att grunden till hans museum var gamla lantbruksredskap som hans pappa lagt undan på vinden i brygghuset. Och där låg dom i många år. Men så kom sonen Stefan på, att det gamla brygghuset skulle kunna bli en bra bostad för honom. När renoveringen började måste vindentömmas och de gamla bruksföremålen bars rakt över vägen och placerades på ladugårdens ränne. Efter ett tag kom Leif på att han kanske borde plocka i ordning de gamla prylarna. Det fanns mycket intressant och det blev ju nästan som ett litet museum. Så började det berättas Leif och med åren har det faktiskt blivit ett museum.

Samlingarna börjar inne

Så var det dags att gå ut till museet, men vi började inne i kammaren intill köket. Där har Leif en imponerande samling av gamla vykort. Borås har naturligtvis en extra stor plats på hyllan. Närmare tretusen kort har anknytning till Borås, berättar Leif. Alingsås och Skara har några pärmar var och övriga Västergötland finns naturligtvis också med i några pärmar. Man kan säga att jag har kort från hela vårt avlånga land, säger Leif.

Gamla vykort har blivit en handelsvara som man kan köpa på nätet för mellan 20 och 150 kronor, men det finns ett kort från Ulricehamn som kostar cirka 3.000 kronor berättar Leif. Det finns uppköpare på nätet som köper vykort och de betalar 10 kronor jämt över. Kolla med andra innan Du säljer är Leifs råd. Det var Leifs bror Tage som började samla vykort för cirka 20-25 år sedan. När han dog fick jag ta över hans samling. Värdefullast är ett kort som är skrivet på och där frimärket sitter kvar. Plundrade kort, sådana utan frimärke, har betydligt sämre samlarvärde. Det var intressant att lyssna på Leif.

På andra sidan vägen

Så gick vi ut, passerade över landsvägen till Bredared och in i den före detta ladugården. Vi började uppe på rännet. Det första vi träffade på var de gamla prylarna som låg på brygghusvinden. Här hänger en sele som använts på en av Larsagårdens oxar. Här finns en omgång truger. Leif berättar att åkrarna kunde vara rätt sura och för att hästen inte skulle sjunka ner satte färd på truger (brädbitar)



Verktyg och redskap från en gammal gård berättar ofta om ett hårt jobb.

under hästens hovar och då gick det bra att komma fram. Leif berättade att hans far avverkade klinttimmer nere mot sjön Säven. Detta klinttimmer forslades först till Fristads station för att med tåg transporteras till hamnen i Göteborg och sedan med båt till England. Klinttimret användes som stöttor i de engelska kolgruvorna.

När vänner och bekanta fick reda på att Leif höll på med ett museum kom de med verktyg och redskap som fanns hemma hos dem. Han fick tips om grejer som han åkte iväg och köpte. Här finns smidesverktyg, karbidlampor och naturligtvis ullsaxar eftersom vi är i närheten av Borås som har ullsaxen i sitt kommunvapen. En halsuppsättning från 1804 är ett tryckmått. Lite brandsläckningsmaterial som vittnar om att Vänga haft en egen brandkår.



Tänk så mycket gott de här kakburkar innehållit.



Leif delar gärna med sig av sina kunskaper om porslin från olika världsdelar.

Husgeråd

Så lämnade vi det jordiska och kollade på hushållsvågar. På andra sidan det lilla fönsterbordet tog Leif fram en kopparkaffekittel. På pipen sitter ett litet lock. Han ställde samma fråga till mig som han ställt till många andra besökare: Vad har locket för uppgift? Jag gissade att det är för att hålla värmen kvar i pannan. Nej så är det inte berättade Leif, förr i tiden fanns det en massa småkryp inne i köket och när kaffepannan svalnat fram på kvällen och det var mörkt i köket, då letade sig de små krypen till kaffepannan och kröp in genom pipen och gottade sig i sumpen. När man började sätta masonitskivor på köksväggarna, då försvann de små krypen och då försvann också locket på pipen.

Engelskt porslin

Vi passerar en komplett limkokare, granna mönstrade kakburkar, en separator och gammaldags buteljer. Västergötlands Hembygdsförbunds första dator finns på Leifs museum. En annan raritet är en av Borås första skrivmaskiner. Radioapparater och telefonapparater finns också på plats. Så kommer vi till porslinet och det förstår jag har en stor plats i Leifs hjärta. Här finns höga vaserner och kaffekoppar med tillbehör med utsökta dekorer. Leif anförtrodd mig att engelskt porslin är något alldeles extra fint.

En naturlig fråga är naturligtvis Var hittar Du allt? På Lions loppmarknader hittar jag en hel del och att köpa en så kallad diverselåda på en auktion kan bjuda på en överraskning, sade Leif och pekade på en fin vas. Precis innan vi skall gå ner för trappan pekar Leif på ett papper och berättar att det är ett visum för en av mina farbröder som for över till USA. Pappa skulle också över till det stora landet i väster, men när han kom ner till Göteborg och fick se den stora båten, då for han hem.

Nere på logen

Samlingen har växt och som Du ser är det fullt på det



Småkryp. Leif hittade inga småkryp på väg in i kaffekitteln.

gamla rännnet. Nu börjar det bli ganska fullt även här nere på logen, säger Leif. Här finns det mer porslin, bland annat en fin Rörstrandsvas som heter Druvan. Den låg i en sådan där låda jag köpte för en femtilapp, log Leif, men man kan också få en sådan här urna, en gammal pjäs som börjat krackulera.

I en pärm finns det gamla sedlar, men Leif tycker också att de första telefonkortet som vi använde redan blivit museiföremål. Brickor användes nog flitigare förr i tiden så en kollektion platsar också på Leifs museum. I en monter finns drygt 500 tändsticksetiketter och tändstickslådor. Rydboholms lottakår har upphört men en del av utrustningen finns i Vänga. En stor kaffekokare från 1941, lottornas kontorslåda och porslinslådan som rymmer 50 tallrikar.

En liten raritet

Några kilometer från Larsgården bodde Uno Axelsson i Bredared. Han var en duktig träsnidare och i Bredared finns sedan förra året ett museum med Unos djur. Uno sålde aldrig något av sin produktion men förmodligen har han gett bort något i present till någon vän. Leif är nog ensam om att ha ett konstverk signerat Uno i sin samling.

Grannar

Kanske har Vängaborna lite samlarmani. På ena sidan Leifs gård har han en granne som har en samling telefonapparater, på andra sidan en granne som har en samling radioapparater. På en gård framme i socknen finns det en samling med cirka 300 sparbössor från olika banker. Och så har vi ju Vänga kvarn som nu ägs av Vänga Hembygdsförening. Där har vi i lanthandels- och postmuseum och så har vi ett rum med föremål som skänkts till Hembygdsföreningen. Här finns också stärkelsefabriken som vi också äger och vecka 37 varje år tillverkar vi potatismjöl och potatisgryn.

Under 2010 planerar Leif att tillsammans med

Unos djur i Bredared och Vänga Kvarn ha ett paket där man erbjuder grupper att komma på besök. Man börjar i Bredared och där kan man fika om man känner för det och man kan sluta med en liten enkel måltid på Vänga

Kvarncafé. Det är faktiskt redan några besök bokade berättar Leif Josefsson avslutningsvis.

Leif Brunnegård

Är Kanalkungens skatt gömd på Vänersnäs?

I senaste filmade lustspelet om Göta kanal lär Loffe leta efter Baltzar von Platens försvunna skatt i Karlsborgs fästning. Och idén är väl inte så dum, fästningen byggdes ju för att ta hand om Sveriges guldreserv i händelse av krig. Men kanalbyggaren von Platen gömde förstås sina skatter hemmavid, det vill säga nära Frugården på Vänersnäs, på den tiden en del av Skaraborgs län.

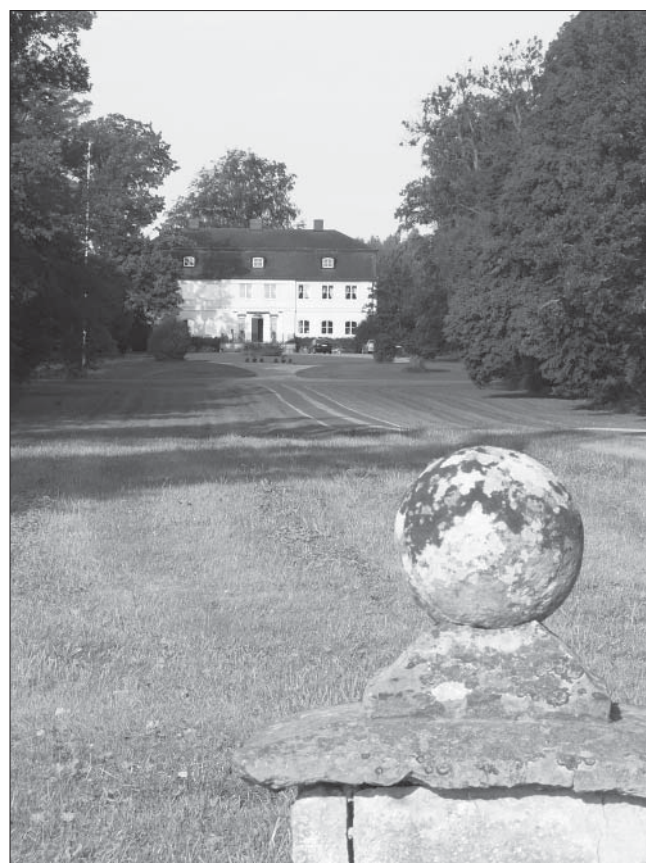
Kanske var det från balkongen (numera borttagen) ovan entrén till Frugårdens herrgård som den tidigare framgångsrike sjöofficeren Baltzar von Platen tittade ut över den flik av Vänern som kallas Frugårdssundet och planerade för den kanal tvärs över Sveriges som skulle göra oss fria från den danska förbannelsen. Öresundstillarna alltså, de skulle undvika genom att båttransporterna mellan Östkusten och Västerhavet gick tvärs genom riket. Baltzar von Platen gjorde karriär som sjöofficer, men tyckte att befordran gick för långsamt och det kan i sin tur ha berott på att han var mer uppriktig än diplomatisk och ofta kallades arge Platen.

Tågen konkurrerade. Men Göta kanal fick han ju chansen att förverkliga, till mycket stora kostnader och när den stod klar var den egentligen redan föråldrad. Tågen erbjöd mycket enklare transporter, och riksdiket, som det kallades, blev så småningom främst ett tillhåll för turister och glädjämne för skilsmäsoadvokater. Några veckor instängda tillsammans i en liten båt i ett smalt dike frestar på det lyckligaste äktenskap.

Så egentligen var nog von Platen mer framgångsrik som brukare av Frugården, han var tidigt ute med modern bruksmetoder och trots att han var invandrare från Rügen, som då förstås var svenskt, så var han god västgöte när det gällde ekonomiska ting.

Dyr fästning

För författare och filmare har däremot kanalen varit en stor inspirationskälla. Störst publikframgång har förstås filmerna med Janne Loffe Carlsson, Magnus Härenstam och andra filmkomiker blivit, och nu är det alltså dags för en tredje version. Och nu letar Loffe alltså efter ka-



Frugården. Ruvar den stora gräsmattan framför gården på Vänersnäs på kanalkungens nedgrävda skatter?

nalkungens skatt. Så dyr som kanalen blev borde det ha blivit pengar över för att gömma, men säkert stoppade han inte in dem i Karlsborgs fästning, som var ett om möjligt än större misslyckande.

Nej, hade von Platen några skatter grävde han ned dem hemmavid. Han var en baddare på att få jorden på Frugården att ge avkastning så kanske bedömde han den säkrare än någon bank.

Loffe får kanske göra en fjärde film där han letar i Frugårdens omgivning. Säkert går det att finna fina miljöer på grannen Halleberg.

Hans Menzing

Behöver ni föreläsare?

Alltemellan blir vi i redaktionen uppringda av föreningar som vill ha tips på föredragshållare. Det tycks vara ett problem att variera programmen och hitta nya, inspirerande inslag år efter år.

Så kanske kan vi hjälpa till. Vi ber er i föreningarna berätta kort för oss vilka behov och önskemål som finns, men också ge tips på bra program som ni själva haft. De kan ju bli god hjälp för andra.

Det kan handla om föredragshållare, underhållare eller andra inslag som blivit uppskattade på era möten. Vi skall försöka göra sammanställningar av de bästa tipsen och förmedla tillbaka till er som tack för hjälpen. Skicka några rader som e-post till vbn.red@tele2.se.

Rydals museum i spinneriets lokaler



Vintrig bild. Minnessten utanför spinneriet från grundläggarens, Sven Erikson, 75-årsdag.

I Rydal byggde Sven Erikson det första spinneriet i Sjuhärad år 1853. Det var en imponerande fabrik byggd av gråsten från trakten och med gjutjärnspelare från Manchester. Kraften till spinneriet hämtades från den närbelägna ån Viskan med hjälp av "werldens beste Waterhjul" som den engelske spinnmästaren uttryckte det. Runt fabriken växte brukssamhället upp med arbetarbostäder, minuthandel och skola.

I Rydal spinneri tändes Sveriges första elektriska båggljuslampa år 1882.

Från 1985 inryms Rydals museum i byggnaden, som nu är ett företagshus, som äga av det kommunägda fastighetsbolaget.

Museets utställningar visar konst, design och textil samt textilbygdens historia. Rydals Konferens, som drivs av Wårdshuset Spinnaren, hyr moderna konferens- och utbildningslokaler i centret och Marks kommuns fullmäktigeledamöter håller sina möten där.

Isamband med Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma i Mark 2010, kommer det att finnas tillfälle att besöka Rydals museum, kanske på återresan mot nordligare delar av vårt landskap.

Birgit Carlsson

Järvsö i stället för Oslo

Under flera år tillbaka har "Folkdräktsfolket" inom Västergötlands Hembygdsförbund gjort en resa till Oslo för att vara med på den norska nationaldagen. Så blir det inte i år. Sam Alteryd i Lidköping, som har hand om det, berättar att i år går resan till Järvsö i Hälsingland den 14-15 augusti. Bussen utgår från Lidköping tidigt på lördag morgon och är åter på söndag kväll. Då har vi hunnit med att se bygdespel vara på gudstjänst i Sveriges största landsortskyrka och handlat i Lill-Babs affär.

Tankar från bögda ...

Nåra gånger um årt loktar dä gössel hemma i sockna. Dä loktar la inte gött precis, men ja ä tacksammer för lokta. Tack vare att dä finns bönnen sum har djur i lagårn å sum måste môka iblann så blir dä fullt på gösselstan eller i gösselbrunn mä jämna mellanrum. Då måste di köra ut på akra å då blir dä lokt i nôra dar. Men dä ä tack vare dä sum vi har akra omkring ôss. Ja ä också tacksammer för att dä finns bönnen sum släpper ut kreatur, söer å hästa på bete i di granne haga. Dä ä tack vare dä sum vi har öppna lanskap i våra trakter. Dä sulle inte va skôjit um beteshaga å akra växte igen. Vell vi ha öppna lanskap då får en tôla lite lokt iblan. Um en spetsar tet lite kan en påstå att öppna lanskap loktar skit. Men dä ä dä värt.

Håkansson

Hänt på bögda...

Norra Härene hembygdsförening har firat 50-årsjubileum

Söndagen den 18 oktober firade Norra Härene hembygdsförening 50-årsjubileum i bygdegården, ett 50-tal medlemmar hade mött uppsamt inbjudna representanter från Sävsjö, Hasslösa och Saleby hembygdsföreningar, representant från kulturnämnden samt Västergötlands hembygdsförbund.

Ordförande Ingemar Karlsson hälsade välkommen. Mat serverades och därefter underhöll Gillis Hellberg med många roliga historier.

Följande utmärkelse utdelades vid jubileet: Hembygdsförbundets hedersnål med lagerkrans till Rune Gustavsson. Hembygdsförbundets diplom till Hjördis Malm och Alice Andersson. Blommor till medlemmar som varit med sedan föreningen bildades: Inger Pettersson, Åke Larsson, Margit Ingemarsson, Birgit Johansson, Barbro Jonsson, Birgit Berglund, Hjördis Malm och Frans-Josef Malm.

Bertil Karlsson hade sammanställt historik från föreningens 50 år. Ett stort antal fotografier från föreningens



Välförtjänta Härenebor uppvaktades på 50-års jubileet den 18 oktober.

verksamhet fanns att beskåda under kvällen. En trevlig och uppskattad kväll avslutades med kaffe och tårta.

Tårtbuffé i Ljungsarp



Ljungsarps Hembygdsförening har sitt program inbjudit till Tårtbuffé på Hembygdsgården i Björstorp. Åtta stora fina tårter med varierande smak hade bakats av olika

föreningsmedlemmar och de stod framdukade för de 25-tal personer från 10 till 89 år som hade kommit till Hembygdsgården för att dricka kaffe, äta tårter och ha en trevlig samvaro med varandra.

Allan Tholin stod för underhållningen och han hade även gjort en liten musikalisk tipstävling som deltagarna fick gissa på. Gunnel och Sven Persson hade alla rätt. Åke Andersson kom närmast facit på skilje frågan där det gällde att gissa hur många tegelpannor som fanns på taket i den nybyggda förrådsstugan. Chokladkakor blev priset till vinnarna.

Lotteri med hembakade kakor hade en strykande åtgång och alla lyckliga vinnare fick goda kakor med sig hem.

Sven Persson

Säkra kort i Vara

Vara Hembygdsförening spelade ut säkra kort vid sitt novembermöte i Församlingshemmet. Ur Jerker Petterssons enorma samling av vykort visades ett litet smakprov som visade Torg- och Storgatorna i Vara, främst under början av förra seklet.

Publiken var minst sagt sakkunnig, inte minst Roland Strandberg hade besked att ge kring nästan varje bild. Så det var naturligt att han under kvällen belönades med diplom från Västergötlands Hembygdsförbund för förtjänstfullt arbete inom hembygdsrörelsen. Utöver hans insatser i föreningen och dess styrelse har han under många år vid stadsvandringar och i studiecirkel delat med sig av sitt rika kunnande om gamla Vara.

Fast här hade han hård konkurrens, det var många som kände till de gamla affärerna, deras ägare och som gärna trödde in anekdoter om Varaprofiler. Ordföranden Bengt Fåglefelt hade all anledning att vara nöjd med kvällen när han avrundade mötet. Diplomet delades ut av Hans Menzing, som själv mindes de gamla Varagatorna från sin ungdom.



Roland Strandberg belönades med Västergötlands Hembygdsförbunds diplom för sitt sätt att förmedla stora kunskaper om gamla Vara.

Filmarvsdag i Tranemo

Västra Götalandsregionen hade inbjudit representanter från hembygdsföreningar i Tranemo kommun till en första filmarvsdag på biograf Tranan i Tranemo. Monica Gustafsson från Västarvet samt Pia-Mari Wehling och Ulrica Wallin från Kultur i Västs enhet Konst och kulturutveckling och Regionsbiblioteket hade planerat träffen tillsammans med biblioteket i Tranemo där Tranemo är den första kommunen i regionen som ingår i detta pilotprojekt.

Gunnar Malm från Västarvet var inbjuden för att berätta om sitt arbete med digitalisering av bilder och föremål från Bohusläns Hembygds museum. Han gjorde en kort beskrivning av det arbete han utfört inom bildområdet. Han var även beredd att ställa upp för att hjälpa till vid uppstarten av projektet inom Tranemo kommun.

Peter Axelsson från Ambjörnarp fick berätta om det arbete som gjorts för att digitalisera Ambjörnarp filmen som just blivit klar efter fyra års redigering. Tre rullar Super8-film på sammanlagt 9 timmar skulle omformas till DVD-format. Efter digitalisering och redigering av bild och ljud blev resultatet sju DVD-er på sammanlagt sju timmar där DVD-erna har indelats i kapitel för att lättare kunna visas. Det var många timmars arbete som gick åt för att få ihop bilder och ljud där mycket av ljudet



Peter Axelsson berättade om redigeringen av Ambjörnarp filmen.

fick spelas in på nytt och ursprungsljudet fick läggas till för att få det autentiskt. Han visade också ett kapitel från filmen.

Tommie Hildman som är verksamhetsansvarig på det nationella filmarkivet i Grängesberg var inbjuden för att berätta om hur man kan lämna in sin film till dem för scanning och deponering och få en DVD tillbaka på som man själv kan bearbeta för att få fram visningsbara filmer. Verksamheten där startade 2003 och har idag 17

anställda. Han avslutade sin information med en liten sammansatt film som hette Glimtar från en svunnen tid som visade hur man kan redigera ihop små filmsnuttar från olika filmer och genom att ge filmen tal och musik kan få en historisk kavalkad.

Efter en lunchpaus delades deltagarna in i grupper där grupp ett diskuterade Insamling av film i Tranemo kommun från privata arkiv, föreningar och bibliotek.

En andra grupp diskuterade vilka filmer som skulle vara intressanta att bevara för framtiden och det blev en lång lista på möjliga historiska händelser som inte ligger så väldigt långt tillbaka i tiden men som det skulle vara bra att visa. Några sådana exempel var järnvägsdöden i kommunen, textilindustrin, krigsåren, plåtslagerier, torvhantering, första majtåg med mera, ja listan blev väldigt lång.

Den tredje gruppen diskuterade användningsområdena för hur filmerna skulle kunna visas inom kommunen och det fanns direkt ett antal föreningar som har det på sitt program att vid sina medlemsmöten visa film såsom

hembygdsföreningar, pensionärsföreningar, skolor, bibliotek, bio, företag med flera.

En sammanfattning gjordes och föreningar och enskilda personer skall nu ombedas att göra en inventering av de filmer som finns i enskilda personers byrååldor och gardeober. Beskrivningen skall bestå av filmens innehåll, var inspelningarna gjorts, typ av filminspelning, vem som filmat, vem som har filmen. Därefter kommer en arbetsgrupp att försöka göra en bedömning av vad som kan vara värt att göra en film för visning på ca 20-30 minuter. Enskilda personer och föreningar i Tranemo kommun kan gärna ta kontakt med biblioteket i Tranemo för att få mer information.

En uppföljning av träffen är planerad till maj månad 2010 då man skall titta på någon film som kan bli som ett riktmärke för framtidens filmarkivering. Representerarna från Tranemo bibliotek var mycket nöjda med resultatet av träffen.

Sven Persson

Östra Frölunda Hembygdsförening

Varje höst har vi något arrangemang vid brasan i hembygdsstugan i Hulkeshult. I år var det Hasse Odqvist från Kalv som bjöd på egen vissång men även ledde publiken i den fullsatta stugan i allsång. Till detta bjöds på kaffe och hembakt äppelkaka. Alla trivdes och mådde gott i den goda värmen från brasan.

Östra Frölunda hembygdsstuga Hulkeshult är byggd i slutet på 1700-talet och ligger vackert belägen på en höjd med utsikt över Hissjön. För när Hulkeshult var en lantbruksgård låg ladugården mellan bostadshuset och sjön, men eftersom stugan ligger så högt uppfanns här även då utsikt över sjön där korna gick och betade på strandängarna. Men under 1900-talet fick skogen växa sig tät och den vackra sjöutsikten glömdes nästan bort. Men tack vare stormen Gudrun försvann de högväxta



Trivsamt. Interiör från Hulkeshult med sångglada gäster.

granarna och sjöutsikten kom tillbaka. Tråkigt för skogsägaren, men trevligt för oss som nu kan njuta av utsikten och av att vinden från sjön håller borta knott och mygg.

Carin Mathiasson

Lyrestadsminnen

Böckersboda, Höglunda, Guntorp, Slättevalla, Solberga och Blomsterhult är några byar som ingående har diskuterats och tömts på minnen med hjälp av gamla kort och en äldre person från respektive by vid populära träffar med Lyrestads sockens hembygdsförening. Vi går från hus till hus och träffar många människor som har lämnat

minnen efter sig. Skolvägar finns det mycket att berätta om. Historier dras och stämningen är god. Vi har många byar kvar, hoppas på en fortsättning. Det är en kulturgärning vi sysslar med, anser en som var med "förr".

Lars Nordström

Eriksberg-Mjäldrunga-Broddarps Hembygdsförening 30 år

En fredagskväll i november var det fullt hus i Eriksbergs vackra prästgård, då Eriksberg-Mjäldrunga-Broddarps Hembygdsförening firade sitt 30-årsjubileum.

Ett 60-tal medlemmar hade infunnit sig för att fira denna minnesdag. Hembygdsföreningens ordförande, Ragnar Emanuelsson, hälsade välkommen och gav en tillbakablick i protokollsboken från de första mötena när föreningen startade. Därefter talade Berit Hange-Persson, fd ordförande i Västergötlands Hembygdsförbund. Hon hade varit med som rådgivare när hembygdsföreningen bildades år 1979 och hade sedan dess följt föreningen och besökt Eriksberg vid flera tillfällen under årens lopp. Gunnar Sandh, som var en av de drivande krafterna, bland annat vid renoveringen av föreningens soldattorp i mitten av 1980-talet, talade sedan om föreningslivets utveckling från 1800-talet fram till idag och om hur livet hade förändrats under denna tid.

Efter det att välsmakandelandgångar hade serverats bjöds på en film som visade händelser från hembygdsföreningens soldattorp och föreningens övriga aktiviteter. Det var imponerande att se hur många människor som var med och rustade upp torpet och med vilken glädje de gjorde det. Män, kvinnor och barn, alla var med och drog sitt strå till stacken. Imponerad blev man också av alla tillställningar som hade ägt rum där under årens lopp. Filmen visade sig vara en värdefull dokumentation av föreningens aktiviteter under åren som gått sedan starten.

Några av föreningens många äldsjälar uppvaktades med blommor och en handmålad smörkniv för sina beundransvärda insatser för hembygdsföreningen, nämligen Lennart Jacobsson, Gunnar Sandh och Bertil Helgesson.



Belönade. Stående bakre raden: Ragnar Emanuelsson, Gunnar Sandh, Bertil Helgesson och Stellan Johansson. Sittande främre raden: Lennart Jacobsson och dagens gäst Berit Hange-Persson.

Berit Hange-Persson föräddes givetvis också med blommor som tack för sin medverkan.

Kvällen avslutades med kaffe, tårta och lotteri men innan man bröt upp dokumenterades detta 30-årsjubileum genom att medlemmarna skrev sina namn i föreningens gästbok.

Enligt tradition arrangerar hembygdsföreningen varje år grötfest, midsommarfirande och sillfest vid soldattorpet samt däremellan poängpromenader.

Ulla Olofsson

Allhelgonakaffe i Fåglum

Den 30 oktober hade hembygdsföreningen allhelgona kaffe vid Kvarnen. Det var många kaffetörstiga och pratsugna som kom dit i samband med att de tänt ljus och besökt kyrkogården. Det blev stundtals trångt runt kaffeborden. Tack till årskurs 5 som hade bakat kaffebrodet och till Gun och Kerstin som fixat kaffet.

Julmarknad

Efter några års uppehåll var det åter dags för julmarknad. Den 6 december gick den av stapeln. Det var en härlig kväll, något kyligt och lite fuktigt i luften. Många

värmdes sig vid elden och drack den varma glöggen. Marschallerna lyste ikapp med barnens ögon när de träffade tomten som kom på besök i hästdragen kärra. Alla lotter gick åt.

Grattis till Ingemar Landqvist som vann det fina peparkakshuset som Carola Johansson hade skänkt. Tack till alla som bidragit med lotterivinster, grötkokning, bakning, försäljning och allt annat samt ett stort tack till tomten som gjorde sig besvär att komma till Fåglum.

Lena Assmundsgård

Åse & Viste Hembygdsförenings 90-årsjubileum



Föredöme. Vid 90-årsjubiléet var det styrelsen som fixade tårterna.

När vi för ett par år sedan upptäckte, att Åse och Viste Hembygdsförening 2009 skulle fylla 90 år, funderade vi mycket på hur vi skulle manifesteras och fira jubileet. Eftersom vi hade kämpat förgäves mot kommunens planer på att försälja vår fina museibygnad, som vi tyckte passade så utomordentligt väl för sitt ändamål, en folkskola från 1912, en vacker skolbyggnad i tidens byggnadsstil och ett museiföremål i sig själv, ville nog styrelsen inte ställa till med så stora högtidligheter. Slutligen bestämde man, att jubileet skulle firas i all enkelhet med en tårtbuffé för allmänheten på Museet. Under jubileumsåret skulle dessutom den sedvanliga temautställningen undersommaren anknyta till jubileet. Styrelseledamoten Karin Tengroth lovade plocka fram föräldrarnas bröllopsutstyrelse från 1920. Bland samlingarna utvaldes allehanda husgeråd, bonader och förkläden från samma tid. De första protokollen från starten avfotograferades och visades. Jubileumsfesten den 19 oktober fick en enorm tillslutning, säkert 150 personer under dagens lopp. Marita Johansson underhöll på durspel till kaffet och 15 tårter konsumerades. Styrelsens främste Grästorpskännare, Leif Andersson, berättade om Museets vandringar i samhället under åren.

Liten historik

Initiativtagaren och den drivande kraften för bildandet av föreningen var överläraren i Grästorps dåvarande köping, Ragnar Härnelius. Han blev också dess förste ordförande. Det är att märka, att alla socknar i Åse och Vistehärad var representerade av bemärktapersoner vid det möte där föreningens ambitiösa ändamål och stadga antogs. Många var lärare ute i bygderna, men också andra

kulturpersonligheter deltog. En var järnhandlaren Bernhard Johansson, vars stora samling föremål, däribland en betydande vapensamling, som av de efterlevande kom att doneras till Hembygdsföreningen, blev en grundplåt till Museet. En del av vapensamlingen deponerades i Älgjaktsmuseet på Hunneberg i samband med komprimerandet av samlingarna, när skolhuset kom i privat ägo. Detta var också nödvändigt på grund av striktare säkerhetsbestämmelser vad gäller förvaring av vapen

Under årens lopp har sedan invånarna i de två häraderna skänkt föremål till museet, ibland hela hem som Bengtssonska hemmet i Flakeberg. Många föreningar av olika slag deponerade sina arkiv i museet, när de slutade sin verksamhet. Man ville bevara sina minnen i bygden. Vid centraliseringen av skolväsendet fick museet överta de samlingar, som fanns i nästan varje byskola: stenyxor och märkliga ting som hittats i jorden. Många gamla undervisningsföremål hade under åren samlats på skolvinden och hamnade på bygdens museum. Lärarna Eva Sahlgren och Bengt-Erik Persson fick en gång i uppdrag av skolstyrelsen att ordna ett skolmuseum med en del gamla skolbänkar, skolböcker, kartor och planscher. Tekniska hjälpmedel däribland en modell av solsystemet med jordens och månens lopp under årtidernas gång. Balloptikon för visning av bilder ur böcker, diaskop för glasbilder och småbildsprojektorer för diabilbilder i färg, filmapparater för stum- och ljudfilmer. Bandspelare för radio och video (VHS). Hela AV-utvecklingen finns bevarad. Skolklasser kommer ofta på besök för att uppleva gamla tider och då ställer styrelsemedlemmar gärna upp och visar och berättar. Det är ju mycket viktigt för ett samhälle som vill bestå att känna sin historia och stärka sin identitet. Man måste ha en stark egen självkänsla för att kunna uppskatta andra kulturer.

Några fornstugor, en smedja och en benstamp togs om hand av lokala ungdomsföreningar och skänktes till Hembygdsföreningen. Skötseln och vården av dessa har senare övergått till bygddeföreningar. En del jordbruksredskap och en fattigstuga har skänkts till det närbelägna Särestad Lantbruksmuseum. En väderkvarn i Särestad inköptes och flyttades till marknadsberget i Grästorp. Den är fortfarande symbol för Åse och Viste Hembygdsförening och logo för föreningen. Apoteket i Grästorp heter Kvarnen efter väderkvarnen i närheten. En minnessten över Åse och Viste härad's tingshus har satts upp på tingshustorget i Grästorp. Tingshusklockan finns på Museet.

Personer

En aktad profil i föreningen var länge Carl-Axel Rydholm, som var intendent för museet i många år. Han ledde många stadsvandringar och berättade gärna skrönor om gamla Grästorp. Han blev också Grästorps kommuns förste kulturprismottagare. Journalisterna Anders Flood och Alf Djerf var andra personligheter som stödde föreningen. De och många andra bidrog till föreningens tidskrift, Åse och Viste, som nu utkommer med sin 50:e årgång. Folkskolläraren Erik L. Johansson i Gålstad skola i Flo, var en känd hembygd forskare i bygden. Han gav ut flera hembygdsböcker i samband med kommunreformen 1952 och senare ett antal kyrkobeskrivningar samt en historik över Åse och Viste härads Sparbank. Nils Främngård skrev Främmostads historia och Folke Jönsson, sedermera Tengeland skrev om Tengene. Han är fortfarande känd genom att han fick ge namn åt Tengelandsstipendiet, som delas ut varje år av Västergötlands Hembygdsförbund. Kyrkoherdarna Bertil Bruce i Särestad och Lars Rudolfsson i Tengene är ett par exempel på prästersom ställt upp som ordförande i föreningen. Häradsdomaren Johan Jakobsson i Malma, på sin tid aktiv i Västergötlands Hembygdsförbunds styrelse, var ordförande i många år. Han efterträddes av Monia Persson, som kommit in i styrelsen genom arbetet med hembygdsdräkten. I kommunen finns 13 stycken runstenar, och inom styrelsen finns kompetens att vara runstensvärd åt Riksantikvarieämbetet.

Åse Vistedräkten

Monia Persson tillhörde den grupp som genom sitt forskningsarbete bland gamla kläder på Nordiska Museet kom fram till en rekonstruering av Åse & Vistedräkten på 70-talet. Att sy en folkdräkt var mycket populärt vid den tiden, och många grannkommuner hade komponerat egna modeller. Det var de tre damerna Brita Persson i Främmostad, Ann-Viol Dellstrand i Bjärby och Monia Persson i Flo som hade fått i uppdrag att ta fram en hembygdsdräkt för Åse och Viste. Med hjälp av experter i bland annat Svenska Ungdomsringen och forskning på hemmaplan i studiecirkelform fick man fram förslag till en hembygdsdräkt. Sedan tog man hem material och satte igång att väva, sy och brodera och tillverkade själv alla dräkt detaljerna, beställde tyg till förkläden, inköpte stommetillhåttorsamt passandeskor och smycken. Både kvinnodräkt och mansdräkt gjorde man, till och med lite olika för de båda häraderna i Åse och Viste. Material finns fortfarande i lager. Både Ann-Viol Dellstrand och Monia Persson har efter hand tilldelats Grästorps Kommuns Kulturpris.

Verksamhet

Föreningens viktigaste ändamål är ju att förvalta och vårda museet och samlingarna. Ett antal styrelsemöten och stadseenliga årsmöten med information och under-



Aldrig fullärda? Ibland får styrelsen sitta på skolbänken i föreningens skolmuseum.

hållning genomförs varje år. Men även andra aktiviteter anordnas för att popularisera verksamheten. Mest har det handlat om aktiviteter för medlemmarna, som utfärder, föreläsningar och olika arrangemang på Museet. Varje år anordnas det Sommaröppet på Museet, då intressanta föremål från magasinet tas in på olika teman och allmänheten bjuds in vissa dagar. Öppet Hus inför julen är en annan populär aktivitet som brukar ske andra söndagen i advent, då museet julpyntas och fylls av julens dofter. På 90-talet genomfördes under ett tiotal år Grästorps salongen, där lokala konstnärer och konsthantverkare kunde visa sina färdigheter och alster. Ett historiskt rally med tipsfrågor och öppethållande med fika i olika hembygdsmuseer runt om i bygden anordnades med några års mellanrum. Många år gjordes en studieresa med buss till intressanta kulturminnen i landskapet Västergötland. Då besöktes bland annat hembygdsmuseer på lite längre avstånd. Sedan Svenska Flaggans Dag blev Sveriges Nationaldag har föreningen tillsammans med kommunen och en del andra kulturföreningar ansvarat för nationaldagsfirandet den 6 juni i Grästorp.

Publikationen Åse och Viste

Åse och Viste gavs ut första gången 1953 och har utkommit nästan varje år sedan dess. Årets nummer är det 50:e. Både hembygdsforskare och andra har här kunnat publicera sina arbeten och personliga erfarenheter. Särskilt artiklar om hembygden och dess historia har skildrats. Kommittén har också försökt se till att artiklarna beskriver alla socknarna i de båda häraderna. På senare år har man lagt in styrelsens årsberättelse och distribuerat den till årsmötet.

Åse och Viste Hembygdförening kan väl sägas vara en ganska pigg 90-åring. Jubileumsåret avslutades med ett välbesökt Öppet Hus inför julen med musikunderhållning, lotterier och kaffeservering. Relationen till den nye ägaren av museibyggnaden är den allra bästa.

En livaktig verksamhet kännetecknar både föreningen och själva museet. Förhoppningsvis kommer den, om kommunen vill och entusiasterna orkar, att i många år

framöver utgöra ett viktigt alternativ i kommunens rika föreningsliv.

Bengt-Erik Persson

Utmärkelser hösten 2008 - hösten 2009

Tengelandsstipendiet

Ingemar Fägerlind, Östra Tunhem

Diplom

Lennart Malmgren, Skeby sockengille

Berit Perhamn, Ingemar Thorén, Eva Karlsson, Långareds Hembygdsförening

Tore Nilsson, Ljungsarps Hembygdsförening

Alf Johansson, Tvärreds Hembygdsförening

Sture Andersson, Källby sockengille

Rune Persson, Skarstads Hembygdsförening

Roland Strandberg, Vara Hembygdsförening

Alice Andersson, Hjördis Malm, Norra Härene Hembygdsförening

Torbjörn Thornblad, Gunnel Stenberg, Laila Palm, Kerstin Gran, Gunborg Fredriksson, Grevbäcks Hem-

bygdsförening

Stig Andersson, Gunnar Svensson, Gustav Andersson .

Ålekulla Hembygdsförening

Ulla Ericsson, Birgitta Wahlsten , Henry Kärrman, Hemsjö Hembygdsförening

Hedersnål med lagerkrans

Göran Bördin, Fristads Hembygdsförening

Göran Englund, Eva Jonsdotter-Sundberg, Husabyortens Hembygdsförening

Rune Gustavsson, Norra Härene Hembygdsförening

Marianne Södergård, Grevbäcks Hembygdsförening

Dagmar Andersson, Märta Persson, Ålekulla Hembygdsförening

En västgötsk pilgrim

Vid förra finanskrisen i början av 1990-talet blev Rolf Enander uppsagd från sitt arbete. Han beslöt då att göra något roligt och kompått han skulle gå i Den Heliga Birgittas fotspår från Linköping till Santiago de Compostela i nordvästra Spanien. Vandrigen kom att pågå i sju månader – från vår till höst. Han gick inte raka vägen, utan i mångakrokar för att se och uppleva så mycket som möjligt.

Under tre dagar i juni följde författaren Åke Carlsson och filmaren Stefan Quinth med Rolf på pilgrimsleden mellan St Olofs kyrka i Falköping och Varnhems klosterkyrka. Under vägen berättade Rolf om den långa vandrigen genom Europa. Hans möten med människor blev ofta spän-



Pilgrimmen Rolf Enander tillsammans med författaren Åke Carlsson och filmaren Stefan Quinth.

nande just för att han kom som vandrige pilgrim. Rolf är också en kunnig och ivrig iakttagare av natur och kulturminnen längs vägen. Han är både botanist och historiker. Vandrigen genom försommarens grönskande landskap och berättelserna från vägar, när och fjärran, lade grunden till filmen "En Västgötsk Pilgrim".

Men i filmen berättar Rolf inte bara om den långa pilgrimsvandringen. Han talar också mycket om det han ser mellan Falköping och Varnhem, blommor, träd, fornminnen. och inte minst filosofiska funderingar om vandrandet och livet.

Leif Brunnegård

Information och debatt på årets ordförandekonferenser

Årets ordförandekonferenser kan sammanfattas i två ord; information och debatt. Särskilt meningsutbytet om framtidsfrågor för hembygdsrörelsen kommer förhoppningsvis att flytta fram positionerna.

I både Rångedala och Odensåker, som vardera samlade ett 30-tal deltagare, inledde förbundets ordförande Eva Hyenstrand Bergström med att informera om pågående arbete på riks- som regional nivå. Ett påbörjat projekt "Kulturarvet och toleransen" syftar bland annat till att skapa förståelse för invandrarnas seder och bruk

Regeringen har anslagit 30 miljoner kronor till ett projekt kallat "Hus med historia", Sveriges Hembygdsförbund står som huvudman för projektet. Syftet är att bevara värdefulla byggnader och vara ett stöd för besöksnäringen. (Mer om detta i en notis i nr 6-2009.) Riksförbundet arbetar med få fram en gemensam databas för förbundet och lokalförbunden.

Genelinet stötpå omsitt projekt med Bygdebånd, där Västergötland påstås vara dåliga på att ansluta sig. Vår ordförande uttryckte förståelse för att föreningarna kan vara tveksamma av två skäl: hur mycket arbete orkar man lägga på ett projekt som detta och vad får man ut. Hon ville dock att föreningarna tog sig an projektet, gärna i samarbete t ex kretsvis.

Nya regler om handikappanpassning av lokaler där allmänheten har tillträde kan kräva insatser vid hembygdsgårdar.

Områdena natur- och kulturturism är en viktig angelägenhet för Västra Götalandsregionen. Där är hembygdsföreningarna en viktig resurs.

Vi fick också lära oss ett nytt ord "Civilsamhället". Alla som arbetar ideellt ingår i detta.

Mindre pengar

Anslaget från regionen kommer att minska. Förbunden inom Bohuslän, Dalsland och Västergötland får dela på 400.000 kronor, vilket kommer att innebära en minskning med 20 %.



Erfarenhetsutbyten vid kaffeborden i Rångedala.

Sveriges Hembygdsförbunds riksstämma kommer att vara förlagd till Skara dagarna 28 -29 maj.

Det lämnades också information om Västgötabygden. Det uttalades en förhoppning om att föreningarna prenumererar till hela styrelsen.

Efter kaffe ägnades tid åt framtidsfrågor. Många önskemål och förslag framfördes. Flera föreningar vittnade om samarbete med andra föreningar och hur man lyckats knyta familjer till hembygdsarbetet. Synpunkter framfördes om hur förbundets årsmöten borde vara organiserade.

Vår ordförande föreslog fortsatt arbete i mindre enheter kring hembygdsrörelsens framtida verksamhet. Hon fick klart gehör för detta med tillägget att förbundsstyrelsen bör utarbeta en handledning, som kan ligga till grund för lokala diskussioner.

Ett bekymmer som ventilerades i Odensåker var STIMs stora intresse för vår verksamhet. Vår webbredaktör Jan Olof Berglund lovade att lägga ut avtalet mellan Riksförbundet och Stim på vår hemsida.

Text Roland Antehag.
Foto Leif Brunnegård.

Nästa nummer av Västgötabygden

kommer i vecka 17. Manusstopp var den 6 mars 2010. Men skicka gärna material tidigare. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag till tidningen och tips mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Från golvdrag till golvvärme



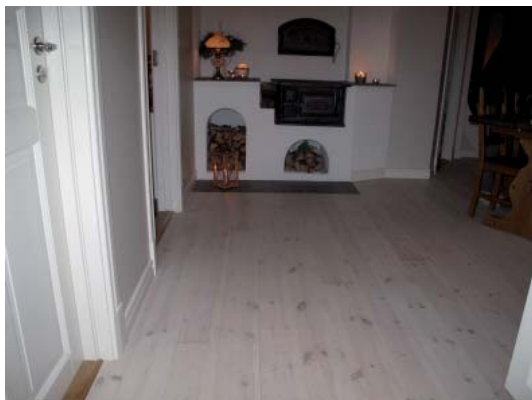
Boningshuset på Mellomgården i Ornunga var färdigbyggt 1903 och var säkert en stolthet för ägaren. Under 1900-talet renoverades huset vid ett par tillfällen.

På sommaren 2007 vidtog en grundlig renovering. I stort sett allt revs ut. När man höll på och rev, hittade man några gamla tidningar. Bland annat en tidning från 1912 som berättade om Titanics undergång. En annan tidning berättar om andra världskriget. Under golvet låg det ett mönster av rätt stora stenar. På dessa stenar vilade bjälkar. Ovanpå bjälkarna var bjälklaget spikat. Ovanpå bjälklaget var det regler och mellanrummet var fyllt med sågspån och överst låg det grova trägolvet. I stenfoten fanns det små gluggar för att få ventilation under huset. Gluggarna var försedda med luckor för att kunna stängas till när väderleken så krävde. Dom här gluggarna kallades också för kattgluggar, för här smet katten in ibland. Golvet kändes säkert behagligt när man jämförde med det gamla huset, där golvbräderna låg direkt på jordgolvet.



När allt det gamla var avlägsnat la man en skyddsduk på marken och sedan fyllde grunden med fin makadam. Skyddsduken förhindrar att makadamen skittar sig med jord och grus. Så var det dags att lägga en armeringsmatta och ovanpå den placerades plaströren som sedan skall ge en skön golvvärme. När rören var på plats lade man på ett betonglager som ger golvet stabilitet. Ovanpå betongen skruvade man fast en skiva i betongen som man sedan kunde spika fast trägolvet i.

År 1903 behövde nog inte Fredrika och August, som då bodde på Mellomgården, fundera så mycket över vilken golvtyp de borde välja. Det fanns bara bräder som man sågade hemma på gården eller hos någon granne i byn.



Sommaren 2009 var renoveringen klar. I farstun, tvättstugan, toaletten och badrummet, finns det klinkers på golvet. I köket, vardagsrummet och sovrummen finns det ljusa fina trägolvet. Ulrika och Göran, som bor på Mellomgården idag, har haft mycket mer att välja på när det gäller byggnadsmaterial och inredning. Väggar, tak och golv är väl isolerade, värmen kommer i golvet tack vare vattencirkulationen från berget under jordlagret. Men en sak som Fredrika och August gladdes över gläds också Ulrika och Göran över. De har en vedspis i köket. Då var det en nödvändighet. Nu är det en trivselfaktor.

Leif Brunnegård